

יוסף גורני

השינויים במבנה החברתי והפוליטי של "העלייה השנייה" בשנים 1940—1904

"אני רואה ביחידים את ההולכים ראשונה ובאים ראשונה למקום אסיפות-עם, שכלי חמי העם תליים בה ; אני רואה ביחידים את אלה, אשר החובה עליהם להישאר במקום האסיפה, אפילו אם הם אינם רואים הולכים אחרים וbam למקומם".

(א. ד. גורדון)

מבוא

מחקר זה מבוסס על מפקד אוכלוסין של אנשי "העלייה השנייה", שנערך על ידי ארכיאון העבודה באמצעות שלושת השלושים וראשית שנות הארבעים. המפקד הקיף 937 איש, מהם 644 גברים ו-293 נשים. הוא התקoon בעיקר לאנשי העליה השנייה שבבאותם לארץ עבדו בחקלאות. קנה-המידה של עורך המפקד היה איפוא ערכי : עליהם שהגשימו אחד מרעיוונותיה המרכזיות של העליה השנייה. ככלمر, נתפקדו בעיקר אלה שנמנעו על תנוצות הפועלים. אליהם הפקדים לא היו עקובים בקנה-המידה הערכי שנקבע על ידם : במפקד נכללו גם עובדים עירוניים, שלא עסקו בעבודת האדמה, אך אלה, ברובם, היו קשורים אל תנוצות הפועלים, על כן לא מצאו לנכון להוציאם מכלל החקפדים. יוצא מכאן, כי המחקר שלנו יעסוק בפועלים שעלו לארץ בתקופה העליה השנייה — בכפר ובעיר.

מטרתו במחקר זה הייתה משולשת :
א. לבדוק את המבנה החברתי והפוליטי של העולים לפני העליה. כאן עניינה אותן השאלות : האם היה ל"עלייה השנייה", חוות מן הייחוד האידיאי גם ייחוד חברתי ? כדי לברר שאלה זו נקבעו בדרך של עימות הקבוצה הזו עם המבנה החברתי של יהדות מזרח-אירופה, ממנה באו מrobית העולים, עם ההגירה היהודית לארצצת-הברית בתקופה המקבילה, ובמידת האפשר עם נתונים על המבנה החברתי של כל העולים, אשר עלו לארץ-ישראל בפרק הזמן הנידון.
ב. לעקוב אחר השינויים במבנה המकצועי וההשתיכות הפוליטית, שחלו בקרב אנשי ה"עלייה השנייה" בשלוש תקופות : לפני העליה לארץ-ישראל ; בזמן העליה

השניה, היינו בשנים 14—1904; ובאמצע שנות ה-30 ובראשית שנות ה-40, בהן נערך המפקד. ונוסף לכך שאלנו: האפשר, בתקופה האחורה מבין השלישי, ליהט לאנשי העליה השניה מעמד של עילית פוליטית?

ג. לנסות לברר אם היה קיים קשר סיבתי בין גורמים חברתיים אובייקטיבים, כגון ריבוד חברתי, רמת השכלה, מקום או איזור מגורים ועוד, לבין ההשתייכות הפוליטית לפני העליה ואחריה.

לבסוף, שומה עליינו, למען דיווקם של הדברים וכי למן עאי-הבנות, לציין כי הנתונים הסטטיסטיים והמסקנות המשתמשות מהם במחקר זה, מתיחסים אך ורק לציבור הפעלים החקלאים והעירוניים יוצאי אירופה, אשר נארו באז. ציבור הפעלים החקלאים, המהווה את הרוב המכרייע של המתפקידים, מנה בסך הכל בין 300–1000 איש ואשה¹. קבועה זו אינה יכולה לשמש מידגם של כל העולים בתקופה הנדונה, שמספרם המשוער היה בין 35,000 ל-40,000². מרבית העולים ירוו מן הארץ או גורשו ממנה בפרק מלחמת-העולם הראשונה; لكن הדגשנו, כי מדובר במקרה באלה אשר נארו בארץ.³

למרות מיועטו הכספי נוטים אנו לנכונות ציבור זה בשם: "העליה השניה", מפני שהשם "העליה השניה" אינו בא לבטא תופעה סוציאולוגית, זרם הגירה בתחום כלל התרבות היהודית, כי אם מושג בעל משמעות ערכית-פוליטית מהפכנית, אשר השפיעה חריגה הרחיק מעבר לתקופתה. הפעלים החקלאים, אשר עמדו בבחן ההגשמה האישית של רעיונותיהם, היו ליצקי דפוסי היסוד במחשבת החברתית והפליטית, אותם סיגל לעצמו הרוב בישוב היהודי בארץ-ישראל בחתרתו להתעצמות חברית-כלכלית ולעכמאות מדיניות.

בזה לא באננו למצול את תרומתם החשובה של הפעלים העברים יוצאי תימן ליישובה של הארץ, וכן של אותם עלים מיזואי אירופה, אשר לא השתיכו לתנועת הפעלים. עבדותנו נוגעת רק לציבור שהיה הנושא האקטיבי של רעיוןותו הסגולים של "העליה השניה".

הערות

1. ביתר דיוק, בשלבי מלחמת-העולם הראשונה נמצאו במושבות יהודה 400 פועלים ופועלות אשכנזים מחור 762 פועלים ופועלות בני כל העדות. בשומרון והגליל נמצאו 355 פועלים ופועלות אשכנזים מחור 517. על אלה יש להוסף את הפעלים בערים ובמיוחד ביפו ובירושלים. ראה ספירת היהודי ארץ-ישראל — הוצתה המשרד הארץ-ישראל של הסטודיות הציוניות, חוברת א', עמ' 50; חוברת ב', עמ' 100.

2. ראה צ. גורביץ, א. גרצ, רוביטו בקי — העליה וההנועה הטבעית של האוכלוסייה בארץ-ישראל, הוצ' הסוכנות היהודית תש"ה, ירושלים, עמ' 21.

3. לפי חישוב שערכנו על בסיס ספירת יהודי ארץ-ישראל, היו בשנת תרע"ח בערים ובמושבות יהודה, הגליל והשומרון, כולל גולי יפו וחברון, למעט ירושלים — 5965

יהודים שעלו לארכ'ישראל בשנים 1904—1914. החלוקה בין יושבי ערים ומוסבות בקרבת הערים בתקופה הנ"ל, ביהודה, בגליל ובשומרון הייתה: 70% גרו במושבות ו-30% בעירם. זהה בודאי מופעה שנוצרה כתוצאה משנות המלחמה בהן היה נזידיה מן הערים למוסבות, שם היה קל יותר להציג מזון למחיה. אם נשים יחד זה בין ערים למוסבות גם לגבי ירושלים ביחסו ליישוב כולם, יתקבל כי בירושלמים היו כ-2,000 אנשים שעלו בתקופת העלייה השנייה, זאת אומרת כי בסך הכל נשארו בארץ 40—45 אלף. ראה ספירת יהודי ארץ-ישראל — הוצאת המשרד הארץ-ישראל של ההסתדרות הציונית, חוברת א', עמ' 109—110; חוברת ב', עמ' 110.

פרק ראשון

העליה השניה לפי החלוקה לשנים, ארצות ומקומות מוצא

בפרק זה ננסה לתאר את המבנה החברתי של אנשי "העליה השניה" בארץ מוצא, תוך עימות מסוילש: למבנה החברתי של יהדות מזרח אירופה, להגירה היהודית לארכז'הברית, ולנתונים על כלל העליה לארץ-ישראל בשנים 1905—1909¹, תחילת גשושה את זרם ההגירה לארכז'הברית אל העליה לארץ-ישראל בשנים 1914—1904², לפי חלוקה שנתית (לוחות 1, 2).

לוח מס' 2
התחלקות ההגירה לארכז'ם והעליה לא"י בשנים 14—1904

המהגרים לארץ-ישראל ³					המהגרים לארכז'הברית ²			
%	סה"כ	סוח"כ	סוח"כ	סוח"כ	מרוסיה דרכו אודיסיה	%	המספר	השנה
5	1230	—	—	1230	—	9	106,236	1904
13	3459	—	—	3459	—	11	129,910	1905
7	1750	—	—	1750	—	13	153,748	1906
8	2097	—	—	2097	—	12.5	149,182	1907
9	2459	—	—	2459	—	8.5	103,387	1908
7	1879	—	—	1879	—	5	57,551	1909
9	2376	2376	—	—	—	7	84,260	1910
13	3464	2282	1182	—	—	7.5	91,223	1911
7	1900	300	1600	—	—	6.5	80,595	1912
22	6000	—	—	—	—	8.5	101,330	1913
100					11.5		138,051	1914
					100		1195,423	סה"כ

הנתונים של העליה הם חלקיים בלבד והם משקפים בעיקר את זרם העולים שעבר את נמל אודיסיה ונורשים במשרדי ההסתדרות הציונית שם. רבים מן העולים באו דרך נמלים אחרים — קונסטנטינזט, טרייסט ועוד. היו גם שלא נורשו במשרדי ההסתדרות. לחישוב כלל העולים לארץ-ישראל בתקופה זו יש להוסיף גם את

עלוי תימן, שמספרם הגיע לפי השערה ל-6000.⁴ אולם היה זה הגירה והעלייה ברובן המכריע באו ממורח-אירופה, יש משמעות לעירicity השנה בין שני זומי היציאה מאורר זה, כפי שהם מופיעים בשתי הטבלאות.

עיוון ראשון בלוחות 1 ו-2 מגלה, כי ההגירה והעלייה לארץ מתגברות כהוזאה מרדייפות שהתרחשו בשנים 1903—1906, או מתחושת הסכנה המתקרבת עקב מאירועים מדיניים בינלאומיים — ערבי מלחתת-העולם הראשונה. יחד עם זאת אפשר לציין, כי שיעורי העליה לא נקבעו באופן מוחלט על-ידי מאורעות אלו. כך למשל, שיעור העליה בשנת ה"שקטה" 1912, זהה לשיעור העליה בשנת שאחרי הפוגרומים, ב-1906. זאת ועוד. שיעור ההגירה בשנת הפוגרומים 1905 היה הנמוך ביותר בכל השנים.

הנחה זו שואבת את חיזוקה מחלוקת של 2,519 אנשי העליה השנייה אשר התקדי במקיד שערכה הסתדרות הכללית בשנת 1922, לפי שנות עליה.

לוח מס' 3
חלוקת אנשי העליה השנייה
לפי שנות העליה — במקיד משנת 1922⁵

השנה	המספר	% מעוגלים
1904	108	4
1905	133	5
1906	170	7
1907	174	7
1908	174	7
1909	193	8
1910	251	10
1911	159	6
1912	456	18
1913	380	15
1914	321	13

לפי חלוקה זו של עלויים, אשר נשאו בארץ, הרו' בשנות הפוגרומים או מיד אחריהם, בשנים 1904—1908 ורב מלחתת-העולם הראשונה, עלו 36%, בעוד שבמשך השנים ה"שקטות" יחסית 1908—1913 עלו 64%.

לפי ארץות מוצאים החולקו העולים כמפורט בלוח 4.

לפי לוח זה היו יוצאי תחום שלטונה של רוסיה הצארית 94.3% מכלל אנשי "העלייה השנייה". שיעור זה עולה על חלקם של יהודים אעורר זה בתוך כלל יהודים אירופיים (59.5%).⁶ כמו כן הוא עולה על חלקם של יוצאי תחום מדיני זה בתוך כלל המהגרים היהודיים לארצות-הברית בשנת 1900—1914 (72%).

בדיקת חלוקה הפנימית של יוצאי רוסיה הצארית לפי אזוריים בהשנה חלוקת

לוח מס' 4

חלוקת של המתפוקדים (העלים) לפי ארצות המוצא

ארץ מוצא	המספר	%	ב-% מצורפים
רussia	582	62.11	
	61	6.51	
	186	19.85	
	55	5.86	
	25	2.66	
	7	0.74	
	9	0.96	
	3	0.32	
	2	0.21	
	1	0.1	
	6	0.64	
ס.ה. "ב"			937

כל האוכלוסייה היהודית באוטם אוזרים (לוח 5) מוכיחה, כי לעלייה השנייה היה סימן היכר רגינוני מובהק: דרום-מערב רוסיה.

לוח מס' 5

חלוקת הפניות של העולים מרוטה הצאריות בהשנאה
לאלויה של יהודים בארץ זו — לפי אוזרים

ארץ	מספר	%	% יהודים מכל	% מצורפים יהודי רוסיה
רוסיה	155	17.8	42.5	47.8
	368	41.6		
	55	6.2		
אוקראינה	59	6.7	28	13.7
	61	7.0		
ברסביה	186	20.7	25.6	20.7
רוסיה הלבנה	884	100		
ליטא				
פולין				
ס.ה. "ב"				

במשך רוסיה הגיעו את העולים שבאו מהאזור שמהווים לתחום המושב וכן אלה אשר לא דיקו בהגדרת מקום מוצאם וציינו רק: רוסיה. מתබל על הדעת, כי חלק мало שרשמו "רוסיה" באו מאוקראינה, מליטה או מרוסיה הלבנה. את המקומות בפולין ובברסביה קל היה יותר לזהות. הנתונים על כלל היהודי רוסיה הם על פי לשכינסקי.

אם נחלק את 17.8%, שאוזר מגורייהם בלתי-מודדר, באופן יחסי בין שאר האוזרים, נוכל להוסיף כי 8%-ל-47.8% יושבי חבל דרום-מערב, ואנו מקבל כי שיעור יוצאי חבלים אלה בקרב העולים היה 55.8%.

מן הרואין לציין, כי החלוקת הפנימית של העולים שעברו דרך אודיסיה בשנים 1905—9 דومة יותר לחלוקה הפנימית של כל יהודי רוסיה מאשר לחלוקה במידגם שלנו. לפי הנתונים על 17% מפולין, 26% מליטא, 40% מדורות-מערב רוסיה — דבר המחזק עוד יותר את ההנחה בדבר אפיה הריגונלי המובהק של "העליה השניה". אין להסביר עובדה זו בלחצים פוליטיים או כלכליים שהיו, כביכול, חזקים יותר בדורות-מערב מאשר בלביא, רוסיה הלבנה ופולין. אילו כך היה הדבר, היה לכדי לא ספק ביטוי גם בחלוקה הפנימית של כלל העולים בשנות העוזועים 1905—9. ניסינו למציאו הסבר לתחזעה זו באינטנסיביות היתרתה של הפעילות הפוליטית באורו זה לעומת האזרחים האחרים. הנהנו, שהיה ומעוזי ה'בונד' האנטי-ציוני היו בעיקר בזכות הצפוני של חומות המושב, הרי השיעור הגבוה של החשתייכות הפליטית למפלגות או ארגונים ציוניים עשויה היה להיות גבוהה מרביתן לעלייה. ואולם בדיקת שיעור חברי המפלגות או הארגונים הציוניים באזרחים השונים בתחום רוסיה הצארית לא אישרה הנחה זו. מתרברר, כי השיעור הגבוה ביותר של השתייכות פוליטית היה בלביא ורוסיה הלבנה — 69.3%. בפולין — 60%, ובאזור הדרום-מערבי — 56.6%. מידת ההשתתייכות הפוליטית עומדת, איפוא, כמעט ביחס הפוך לשיעור החלוקה הפנימית בין האזרחים.

נשאלת השאלה, אם אפשר לראות בחלוקה לפי מקומות מגוריים — עיר, עיריה, כפר — מניע לעלייה. שהרי סביר הוא להניח, כי התסיסה הפליטית בערים כגון אודיסיה, וארשא, מינסק, פולטאבה וכו', היתה יותר אינטנסיבית מאשר בעיירות ובכפרים, והנה מתרברר, כי הנחה זו, בשני מובנים, אינה נכונה.

ראשית, שיעור העולים יוצאי ערים גדולות ובינוניות זהה לשיעור היהודים היושבים בערים אלו ברוסיה, ואני שונא בהרבה מזה שבפולין (לוח 6). שנית, שיעור ההשתתייכות הפוליטית בין יוצאי הערים הגדולות עליה אף כמעט על זה של יוצאי עיריות: 60% לעומת 58.5%.

לוח מס' 6
חלוקת המתפרקם (העולים) לפי מקומות מגוריים בחו"ל

רussia פולין	רussia רוסיה ופולין	מקומות מגוריים			שיעור מכל יהודי
		%	מספר	ערים גדולות ובינוניות	
25.6	28.2	28.92	271		
		67.34	631		עיריות
		3.62	34		כפרים
		0.1	1		בלתי יזרע
		937			ס.ה " כ

מסתבר איפוא כי בעוד שהעליה השניה אופי רגיאוני — האזור הדרום-מערבי — הרי מבחינת מקום המגורים אין לה יהוד. לא היתה זאת עליה של יסודות

עירוניות. מסקנה זו אינה סותרת בהכרח את הנחתנו הקודמת בדבר השפעת התסיסה הפליטית בכלל ובערים האגדולות בפרט על ההכרעה לעלות לארץ-ישראל. כפי שנוכחות להלן, קיים קשר בין המבנה הפליטי לבין העליה. אפשר עוד להניח כי חלק מן העולים שהה בעירם האגדולות תקופה מסוימת או עבר בהן לשם פרוגזה או למטרת לימודים — ושם הושפע מן התסיסה הפליטית, אולם אין לנו נתונים על כך.

מן הנתונים הללו אפשר גם להגיע למסקנה אחרת, כי דווקא בערים היו תמריצים חזקים יותר לעלייה מאשר בערים האגדולות. היהת כאן התפתחות דיאלקטיבית: הרצון לבנות אלטראניביה להוויה היהודית המסורתית-הגולמית היה חזק הרבה יותר בערים מאשר בעירם. עיריה הזכירה לעין האנומליה היהודית בתחום הכללה, והשלtron הדתי-מסורתית היה הרבה יותר טוטאלי מאשר בעיר, בה היו קיימות אפשרויות ורבות יותר לריכוש השכלה כלילית וכן ליטול חלק בפעולות הפליטית הכללית והיהודית. היה בכך איזה כסם וחידוש גדול לעומת החיים בעיר, דבר שעלול היה לפגוע ברצון לעלייה. מכל מקום נוכל להגיע בעניין זה למסקנה מאוזנת: החיים בעיר לא היו מניע מיוחד לעלייה, ועם זאת גם לא עמדו לה למכשול.

המבנה הדמוגרפי

ניבור עתה לנитוח המבנה הדמוגרפי של העליה בהשנה לתగירה היהודית לארצאות-הברית. לפי החלוקה למיניהם עולה השיעור היחסי של הגברים בקרב העולים ב-10%-15% על זה שבקרוב המהגרים (لوוחות 7, 8).¹⁰

לוח מס' 8				לוח מס' 7					
חלוקת המהגרים היהודיים לארה"ב לפי מגן (באחוזים)				חלוקת העולים לפי מגן					
נשים	גברים	השנים	%	מספר	מין	ס.ה"ב	%		
42.5	57.5	1900—03	זכר	68.7	644	זכר	31.3		
42.9	57.1	1904—07		31.3	293				
46.0	54.2	1908—12							
44.8	53.6	1913—14							
				100.0	937	ס.ה"ב			

לעומת זאת מורה הסטטיסטיקה של חלוקת כלל העולים בשנים 9—1905 לפלמיין על זהות כמעט מוחלטת עם החלוקה של המהגרים: 58% גברים ו-42% נשים.¹¹ תוצאות דומות נקבעו מהשווות שיעור הילדים בקרב העולים והמהגרים (לווחות 9, 10).

שיעור הילדים בקרב המהגרים עולה ב-5%—7% על זה שבמידגם שלנו, בעוד ששיעור הילדים בתוך כלל העולים הגיע ל-25%, והוא זהה עם שיעור הילדים בקרב

לון מס' 10

**התחלקות המנהרים היהודיים לארכיב
לפי גלים (בஅங்கும்)**

השנים	ילדיים עד גיל 14	מבוגרים 44—14	מבוגרים 45 ומעלה	מוגברים
1900—03	24.6	69.7	5.7	
1904—07	24.7	70.3	5.0	
1908—12	25.2	68.5	6.3	
1913—14	21.9	71.2	6.9	

לונן מס' 9

התקופה העולמית לפני קבוצות גיל בזמנו עלייתם לא"י (1903–1914)

מספר	%	קבוצת גיל
151	16.11	14— 1
359	38.31	20—15
212	22.62	25—21
87	9.28	30—26
87	9.28	ומעליה 30
41	4.37	גילאי בלתי ידוע

לעומת זאת היה שיעור הנשואים הגבוה ביותר בקבוצה זו והנמוך ביותר בקבוצת הגיל 25—21: 69% לעומת 43.6% לעומתם.

ל'ו

המחלקה השוליה לפיזיולוגיה חברתנות

מסגרת העליה	המספר	%	% מצורפים
חידדים קבוצה מאורגנת	526	56.13	65.3
	86	9.17	
נום הורים נום בני-משפחה אחרים שואים	155	16.54	34.7
	37	3.94	
	53	5.65	
שואים עם ילדים	80	8.53	
	937		כח"כ

השנאת המבנה המשפחתי של העליה עם ההגירה ביחס לאוכלוסיה הובוגרת בלבד, מורה כי קיימ הפרש ניכר בשיעור הרוקמים והרווקות בין הגותים (לוח 12).

לוח מס' 12

חלוקת אנשי הعليה השניה לפי מזבם המשפחתי

נולדו-הנפטרו 44—14	נולדו-הנפטרו 44—14	שנים	סלאט	מספר נפטרות 40—40	רוכודת 14—14	סה"כ נפטרות 14—14	%	נולדו-הנפטרו 40—14	%	נולדו-הנפטרו 40—14	%
61.5%	64.1%	1910—14	234	29	68	71	166	552	13.7	65	86.3

ההפרש מתבטא ב- 22% לגבי הרוקים ו- 10% לגבי הרוקות — יותר בעלייה מאשר בהגירה.

פרט להבדלים בהרכב הדמוגרפי בין העלייה והגירה לפי המין, הגיל והמצב המשפחתי, בולט במיוחד ההבדל בתחום מסגרות הקליטה הראשונית בהן נתקבלו העולים והמהגרים (לוחות 13, 14).¹²

لوוח מס' 14 אופני הקליטה החתולוגית של המהגרים לארכזות-הבריות					لوוח מס' 13 אופני הקליטה החתולוגית של העולים		
שנים	נסעו אל מכרים	נסעו אל קרוביים	נסעו אל לא נתקבלו	%	מספר	הקולט	
1908—14	5.2%	92.6%	2.2%	15.47	145	קרוביים	
				23.15	217	חבריים	
				6.93	65	מוסד رسمي	
				1.70	16	מלולות	
				52.72	494	לא נתקבלו ע"י שומן קולט מן הנ"ל	
					937	ס. ה " ב	

כ- 93% מן המהגרים נסעו לקרובייהם, בעוד שרק ל- 15.5% מן העולים היו קרוביים בארץ.

גם אם נניח, כי כדי לזרז את הליכי הגירה היו חלק מן ההצהרות על מידת הקרבה למigrant לא נכונות, הרי היו אלה לפחות מקרים טובים של המהגר,¹³ שבבאו לארץ ורזה לא נמצא במאובן של העדר קרוב או מודע. לעומת זאת, ל- 53% מן העולים לא היו קרוביים או מכרים בארץ-ישראל. את מקומם של קרובי משפחה או מוסדות ציבוריים או מפלגות פוליטיות — ממלאים החברים.

העובדה, כי שיעור הנקלטים על-ידי חברים עולה על שיעור הנקלטים על-ידי קרובי משפחה מוכיחה, כי קשרי החברות באו במידה רבה במקום קשרי המשפחה. בידיוווטו של העולה, אשר ניתן עצמו מסגרת המשפחה, חיזקה את קשרי החברות והנήיתה את היסודות לחחי שיתוף בדרגות שונות.

ר מת ה הש כל ה
נעבור עתה לניתוח רמת ההשכלה ומידת ידיעת השפה העברית בקרב העולים. את ההשכלה חילקו לرمות שונות לפי אפקים: השכלה יהודית-מסורתית והשכלה כללית (לוחות 15, 16).

עיוון בשני הלוחות מורה על העדר כמעט מוחלט של אנאלפביתים בקרב העולים. שיעור האנאלפביתיות בקרב המהגרים הגיע ל- 42.6%.¹⁴ שיעור גבוה זה של אנאלפביתיות מיחסים בעיקר לחילוקן של הנשים בקרב המהגרים. בקרב העולים היה בוודאי אנאלפביתים בין אלה אשר הצעירו על השכלה ביתית. הנחתה זו מקבלת

לוח מס' 16
התפלגות העולים לפי רמת
הישכלה הפלילית

%	רמת ההשכלה	המספר
22.83	ביתי-ספר עימי	214
22.94	ביתי-ספר תיכון	215
2.88	סמינר מורים	27
8.11	אוניברסיטה	76
4.05	אקדמיות	38
39.16	לא ענו	367
	סה"כ	937

לוח מס' 15
התפלגות העולים לפי השכלה
היהודית-מסורתית

%	רמת ההשכלה	המספר
31.27	חדר	293
15.79	ישיבה	148
11.20	битית	105
41.72	לא ענו	391
	סה"כ	937

חייבים מן העובדת, כי 33% מבניית ההשכלה הביתה היו נשים. אולם שם פנים אין לראות בכל השיכונים לקבוצה זו חסרי השכלה, מפני שילדים רבים למדו קיבלו השכלה בבית הוריהם מפי מורים פרטיים.

דבר נוסף הרואין לציוון הוא השיעור היחסית הגבוה — כ-23% — של אלה אשר למדו בבית-ספר תיכון, לעומת השיעור הנמוך של אלה אשר הגיעו להשכלה אוניברסיטאית. למעשה אפשר לומר כי בבית-ספר תיכון למדו 31%, שהרי אלה אשר הגיעו לאוניברסיטה ודאי למדו בתיכון. היתה זו תוצאה של מדיניות הממשלה הצעירית, שבאמצעותה ה"גומרים-קלאווז" בתחום החינוך יצאה צוואר-בקבוק בין בית-הספר התיכון לאוניברסיטה.

אולם תהיה זו טעות להניח כי המדיניות של הממשלה הצעירית אישרה ליותר מ-30% מן העולים לבקר בבית-ספר תיכון, ניתה דרגת ההשכלה התקיונית והגבוהה לפני גיל העולה בובאו לארץ מוכיה, כי

שיעור הגבוהה ביותר של לומדים בבית-ספר תיכון היה בקבוצות-הגיל הצעירות (לוח 17), ואילו ככל שעולה הגיל — קטן השיעור. ניטה הופכה מתגלית ביחס להשכלה הגבוהה. ההסבר לתופעה זו נוצע בעובדה כי חלק מבני קבוצות-הגיל הנמוך זכו בהשכלה התקיונית בארץ-ישראל, בгинנסיה "הרצליה".

לעומת זאת, מפאת העדר מוסדות השכלה גבוהה, בשל המצב הכלכלי והצורך לצאת לעבודה אחרת גםו בית-הספר התיכון, וכן בשל פרוץ מלחתם העולם הראשונה — לא ניתן להם להמשיך בלימודיהם. אם נרצה לבדוק למעשה את שיעור בעלי ההשכלה הגבוהה בדרגה זו או אחרת בקרב ציבור הפליטים, עלינו להתיחס לקבוצות-גיל 21–30 ומעלה, ושיעור זה הנזקן 13%–14%. לשיעור זה יש להתחשב בהירותם לגבי התקופה שלפני העליה. חלק מן העולים זכה ללא ספק להשכלה

לוח מס' 17
שיעור הלומדים בבי"ס טיפול ובעל
השכלה גבוהה לפי קבוצות גיל
(bove)

קבוצת גיל	גובהה ב-%	תיכון ב-%	בי"ס גובהה ב-%
15–1	1	30	2
20–15	15	27.2	5
25–21	21	16	12.7
30–26	26	11.5	12.6
30 ומעלה	30	3	13.7

הגבוהה בתום המלחמה, ואת חלום של אלה אשר יצאו מן הארץ בשנות ה-20 כדי להמשיך בלימודיהם קשה לבדוק. עליינו להפנות את תשומת הלב לעובדה, כי שיעור התלמידים החיצוניים (האכסטרנים) היה נמוך ביותר: 4%. ממשע, כי אלה אשר זכו בהשכלה הכלכלית קיבלוה בעיקר במוסדות השכלה רשמיים. הדבר מעיד, במידה מסוימת, על מעמדם תיכון ולאוניברסיטה — דבר שהיה כרוך לעיתים קרובות בשכירת מורים פרטיטים לשם הכנות לבחינות, מתן שוחד או קנית מקום כדי לעקור את ה"גומרים" לאוזוס", וכן בהוצאות גבואהות במילויו כאשר הנער נשלח על-ידי הוריו למוד בגימנסיה "הרצליה". יש בכך הוכחה נוספת לפניה הבוגרי או הועיר-בורגנוי של העליה השנייה מבחינת מוצאה הסוציאלי.

ניתוח דרגת ההשכלה הכלכלית של העולים לפי המין מגלה תוצאות מפתיעות (לוח 18).

לוח מס' 18

דרגת ההשכלה הכלכלית של אנשי העליה השנייה לפי החלוקה למיניהם

	% ה														
גברים	644	39.44	254	9.77	63	5.43	35	2.63	17	22.82	147	19.56	126		
נשים	293	37.5	110	4.4	13	1.2	3	3.4	10	23.12	68	30	88		

שיעור הנשים אשר למדו בבית-ספר עימי, בבית-ספר תיכון או בסמינר עלה על השיעור המקביל של גברים, וזאת אף על פי שבחברה מסורתית הייתה הנערה מוגבלת יותר מן הנער באפשרויות ההשכלה. הנטייה לעליה היתה, איפוא, גבואה יותר בקרב הנשים שרכשו מידת מסויימת של השכלה כללית. העליה היתה בשביבן המשך וביטוי עליון למרד בחברה המסורתית.

לוח מס' 20

אי-ידיעות עברית לפי המיניהם

המין	המספר	%	סה"כ
גברים	194	30.1	644
נשים	198	60.1	293

לוח מס' 19

התפלגות העולים לפי רמת ידיעות השפה העברית

רמת ידיעת השפה	המספר	%
ידעעה מלאה	423	45.14
ידעעה חלקית	122	13.02
אי-ידעעה	392	41.83
סה"כ	937	

העובדת כי 47% מן העולים הצעירו שלמדו בחדר או בישיבה (ובעיקר שיעור העולים שלמדו בישיבה — 16%) מעידה לא-ספק על שני דברים: על הקשר הדוק של אנשי העליה השנייה לתרבות היהודית, ועל מידת ידיעת השפה העברית.

שיעור יודעי העברית בדרגות שונות היה גבוה (لوح 19). גם אם נטיל ספק בנסיבות הцеירותם של 45% מן העולים, שידיעותם את השפה בהגuumם לארץ היה מלאה, אין ספק, כי לפחות מרבית העולים המעוני משימוש בשפה אחת לשניה לא היה כרוך במשבר קשה בגין ידיעת הלשון החדשה. עובדה זו הקלה עליהם את ההיקלטות בסביבה התרבותית החדשה.

ואז ועוד, ידיעת השפה הייתה עדות לקשר בין העולים, בטרם העלייה, לבון התרבות העברית המסורתית או המתחדשת, אשר חיזק את דבוקותם במולדתם. לעומת זאת ידועים מקרים, בהם התלישות ממוראות התרבות העברית והיהודית היו אחד מגורמי הדיניה. לדוגמה, קבוצת אנשי קריט, אשר רצו להניב את הרוסית כשפת דיבור יומיומית בארץ.

העובדת כי שיעור אי-הידיעה המוחלטת של השפה העברית בקרב הגברים הגיע רק ל-30%, לעומת זאת הנשים (لوح 20) אף היא תרמה להקלת לבטיח ההסתגלות מבחינה תרבותית, שהרי משבר המעבר פוגע יותר בגברים, הפעילים מחוץ לבית, מאשר בנשים, אשר מבחינה אובייקטיבית נוטות יותר להסתగות בביתן. ההבדל הגדול בין גברים ונשים בתחום ידיעת השפה העברית מוסבר בכך, כי רק 9.5% מן הנשים למדו ב"חדר" של בנות, 30% הצעירו על השכלה ביתית, ו-60.5% לא הצעירו על לימוד במוסד מסורתי. שיעור זה זהה עם שיעור הנשים שלא ידעו כלל את השפה העברית.

הוא הדין לגבי הגברים: 33% לא הצעירו על לימוד במוסד מסורתי, ו-30% הצעירו על אי-ידיעת השפה העברית, דבר המוכיח את הקשר בין ידיעת השפה לבין הלימוד במוסדות מסורתיים, ועמו הקשר לתרבות היהודית-עברית.

הערות

1. נמננים אלה מופיעים בספרו של Dr Curt Nawratzki, Die Judische Kolonisation Palastinas, München 1944, p. 441 ff.
2. ראה יעקב לuszciniski — די אידישׁוּן אַנדָרָונְג פָּאָר די לעצטע 25 יאָר, בערלין 1927, לוח 2, עמ' .8.
3. ראה עמ' 205, הערה .2.
4. ראה Nawratzki, p. 441.
5. ראה פנקס, הסתרות העובדים העברית בארץ-ישראל, חסופה ח', טבלה .3.
6. ראה יעקב לuszciniski — די אנטוּקְלוֹנְג פָּוָן אַידִישָׁעָן פָּאָלְקָה די לעצטע 100 יאָר, שריפטען פָּאָר עֲקָאנָאָמֵק אַונְ סְטָאָטִיסְטִיך, ערשות בענד, בערלין 1928, עמ' .21.
7. ראה יעקב לuszciniski — די אידישׁוּן אַנדָרָונְג... עמ' .61.

8. ראה העלה מס' 1.
9. ראה יעקב לuszciniski – "די אנטויקלונג פון אידישען פאלק פאר די לעצטער 100 יאַרְיַה", שrifpetun פאר עקאָנאמיך אוֹן סטאָטיטיך, ערשות בענד, בערלין, 1928, עמ' 21.
10. ראה העלה מס' 6, עמ' 43, לוח אOA.
11. ראה העלה מס' 1.
12. ראה יעקב לuszciniski – די אידישע וואַנדערונג... עמ' 79.
13. ניתן לבדוק שיעור המהגרים היהודיים לארא"ב לפי מקורות המימון של הוועדות הזרק, תיתן לנו תמונה יותר ריאלית על מידת הקשרים המשפחתיים שהיו למהגרים החדשניים בארץ יעדם. בין השנים 1925–1908 קיבלו 61.4% מן המהגרים היהודיים הוועדות-זרק מקרובייהם בארא"ב. אצל לא-יהודים היה שיעור מカリ העוזה מן הקרוביים רק 32.5%. ראה: לuszciniski, שם, עמ' .70.
14. ש. יוסף – "הרכיב המשפחתי והמקצועי של המהגרים היהודיים לארא"ב ודרגת השכלהם", כלל ישראל, פרקים בסוציולוגיה של העם היהודי, חוץ' מוסד ביאליק, 1954, עמ' 182.

פרק שני

השינויים ברכיבת החברתי

לפנינו העליה לארץ־ישראל נתמכתה של העולות נערך משתי נקודות מוצא: לפיקוד המכוון והעיסוקים של הורי המתפקידים, ושליהם עצם. גם כאן ניסינו לעורך השנהה בין ממצאי המפקד לבין המבנה המכוון של יהדות מזרח־אירופה; בין המבנה של כלל העליה לארץ־ישראל (בשנים 1905—1909), לבין ההגירה לארכוז־הברית בתקופה המקבילה (להלן, 21, 22).¹

לוח מס' 22
התולכה המקצועית של יהדות מזרח־אירופה
העשור הראשון של המאה ה-20 (1900—1897)

ס.ה.	השאה	מקצועות ומתקצועות הPsiוים	הבראה	האשראי ו-הטכני	תעשייה ומלאכה	קלאים	אך		
								ט.ה. % המוכרים	ט.ה. % המוכרים
100	22.3	4.2	3.1	29.3	39.1	2.0	1.0	55.17	517
								3.84	36
								13.34	125
								1.92	18
								3.84	36
								5.44	51
								2.24	21
								6.61	62
								2.77	26
								3.3	31
								0.64	6
								0.53	5
								0.32	3

לוח מס' 21

התפלגות העולות לפי המקצוע או
העיסוק של הוריהם

ס.ה.	ט.ה. % המוכרים													
1. סוחרים	55.17	517												
2. חרשתנים	3.84	36												
3. בעלי מלאכה	13.34	125												
4. פועלים	1.92	18												
5. איכרים	3.84	36												
6. תפקידים	5.44	51												
7. שרוי' רפואים	2.24	21												
8. מורים	6.61	62												
9. רבנים	2.77	26												
10. כל־קודש	3.3	31												
11. מקצוע' חפשיים	0.64	6												
12. אמנים	0.53	5												
13. חרס־עיטוק	0.32	3												
14. מוגדר														

ההשנהה בין שני הלוחות לגבי רוסיה ופולין, ממש באו למעלה מ-90% של העולים, מiore על מיעוט יחסי של בני העוסקים בתעשייה ומלאכה: 19.3% לעומת

39.1% ברוסיה, ו- 36.8% בפולין מכל היהודים בארץות אלו. אולם הממצא בעל המשמעות הרבה ביותר הוא השיעור הגבוה של בני הסוחרים: 55.17% לעומת 29.3% בפולין ו- 33.6% מכל היהודים ברוסיה. עובדה נוספת לציין היא שיעור המשתייכים לקבוצת האינטלקטואלית: מורים, רבנים, כליקודש — 12.7%. שיעור זה נופל אך כמעט משיעור בני בעלי המלאכה: 13.3%. בתוך קבוצה זו גודל חלקם היחסי של בני המורים: 6.6% מן הכלל (או 50% ביחס לקבוצה זו).

יזא איפוא, כי המבנה הממצווע של הורי אנשי "העליה השנייה" דמה לטרפו, שאת בסיסו הרחב מהווים הסוחרים (55.2%); צלעותיו הן: תעשייה ומלאכה (19.3%) ושאר הממצוועות (18.9%), וקדוקדו — האינטלקטואלית (12.7%).

לעומת זאת דמה המבנה הממצווע של יהדות רוסיה כמעט למשולש שוה-שוקים: מסחר — 36.8%, תעשייה ומלאכה — 33.6%, ושאר הממצוועות — 29.6%.

השנאה זו מוכיחה, שבארוח פרודוכסלי, הייתה העלייה השנייה לפני מוצא, לניצחיה המובהקת של האנומליה היהודית בתחום המבנה הממצווע של העם בגולה. מבנה זה דומה יותר להרכב הממצווע של יהדות מזרח-אירופה בראשית המאה ה-19 מאשר בסופה.²

יש בכך אולי כדי לחתם הסבר מסוים לשינוי הדיאלקטי והמהפכני שהל בתפיסה העולם של אנשי העלייה השנייה. הקנות לרעיון עובדת-היכפים, וביחד עבודת האדמה, הייתה לגבי בני הסוחרים ובוגרי האינטלקטואליה לא רק בעלת משמעות לאומי, כי אם גם אישית: המרד לא רק באנומליה של הגולה כמושג אובייקטיבי, אלא גם מרד נגד העיסוק או הממצווע של ההורים כתופעה סובייקטיבית.

לוח מס' 24

המבנה הממצווע של המהגרים
היהודים לארה"ב ב-1900—1925

הממצא	המספר	%
מкционות הפסים	19,620	1.1
בעלי מקצוע או עסוק קבוע	638,142	35.2
מקצועות שונים	334,568	18.5
חרדי מקצוע או עסוק קבוע	818,442	45.2
סה"כ	1,810,752	100.0

לוח מס' 23

התפלגות העולים לפי מקצוע או
עיסוקם בארץות מוצאם

מקצוע או עיסוק	מספר	%	
סוחרים	22	2.34	1.
בעלי-IMALACKA	136	14.51	2.
פועלים	31	3.30	3.
איכרים	5	0.53	4.
פקדים	45	4.80	5.
שירותים רפואיים	32	3.41	6.
מורים	70	7.47	7.
רופאים	5	0.53	8.
מנזרים	2	0.21	9.
עתונאים	2	0.21	10.
אמנים	6	0.64	11.
חרסי מקצוע	581	62.00	12.
סה"כ	937		

מן ההשנהה בין המבנה המקצועני של ההורים ובין זה של הבנים אנו למדים, כי הבדל מוחשי בינויהם קיים רק בשני סעיפים: סוחרים וחסרי-מקצוע או עיסוק מוגדר. לעומת זאת 55.2% הורים סוחרים, לעומת זאת רק 2.34% מן הבנים; ולעומת זאת מ-1% חסרי עיסוק מוגדר בין ההורים, לעומת זאת 62% מן הבנים כחסרי מקצוע (לוח 23). הופעה זו של העדר מקצוע או עיסוק מוגדר אפשר להיות לגילם הצעיר של העולים, כפי שנראה זאת להלן.

ריבוי חסרי מקצוע מיחד את העולים לא רק בגין תזריהם, אלא גם בגין מבנה החגירה היהודית לארכוז-הברית (ראה לוח 24). סעיף חסרי המקצוע בשני המבנים כולל בעיקר נשים וילדים, אולם בכך לא ניתן הסבר לשיעור חסרי-המקצוע בקרב העולים, מפני ששיעור הילדים והנשים בקרב המהגרים היה גבוה יותר — כפי שהוא בפרק הקודם. אמונם היישוב ששיעור חסרי-המקצוע בשני המבנים רק לגבי האוכלוסייה הבוגרת מגיל 14 ומעלה מורה, כי שיעורם בקרב העולים הגיע ל-55.4%, ובקרב המהגרים רק ל-24.8%.

זאת ועוד, שיעור חסרי המקצוע בקרב האוכלוסייה הבוגרת בכלל העליה לארץ בשנת 1905 היה קטן ב-8% מן הנתונים של לנו⁴: 47.3% לעומת 55.4% לעותם.

השנהה זו מוכיחה, שלעומת הגירה לארכוז-הברית הצטיניה העליה בכלל, וציבור הפעלים בפרט, בריבוי היסודות הבלטי-פרודוקטיביים. לגבי העליה בכלל אפשר להסביר תופעה זו בעובדה, כי 50% מכלל העולים בשנים 1905–9 היו ילדים עד גיל 16 ומבוגרים מעלה גיל 50⁵ לעומת זאת, לשיעור הגבוה של יסודות בלטי-פרודוקטיביים בקרב ציבור הפעלים אפשר לתחת הסבר אידיאולוגי-ערבי. מעלה מ-50% מן העולים (937 מתוך 499) על הארץ במטרה ברורה להיות פועלים מקצועיים. לעבודת האדמה, באוטה התקופה, לא נדרש מיומנות מקצועית, והנכונות המוקדמת לעסוק בעבודת האדמה חסכה מן העולה את הדאגה להכשרה מקצועית לשם הקלת קשיי הקילטה בארץ החדש. נשאלת השאלה, אם היה קשר סיבתי בין הריבוד החברתי של ההורים לבין עיסוקיהם, רמתה-ההשכלתם והשתיקותם הפליטית של הבנים.

תחילה נברר, באיזו מידת גלוו הבנים נתיה להמשיך במקצועותיהם או עיסוקיהם של ההורים (לוח 25).

לוח מס' 25

נטילת דועלות בחוין-ארץ להמשיך במקצוע או עיסוק ההורים — מידגם (ב אחוזים)

חסר מקצוע	המספר	סוחר	פקייד	מוראה	בעל מלאכה	בנין
63.05	10.44	7.35	5.41	3.28	517	סוחרים
64.70	9.8	9.80	9.80	—	51	פקיידים
66.12	16.12	11.29	1.6	3.3	62	מורים
52	37.60	3.2	3.2	—	125	בעלי מלאכה

על-פי לוח זה מתרבר, כי את הנטיה הגדולה ביותר להמשיך במקצוע ההורים גילו בני בעלי-המלאכה. 37.6% מהם עסקו במלאכה. לעומת זאת נתגלתה הנטיה הקטנה ביותר אצל בני הטעורים (3.3%). תופעה זו מוסברת בכך, כי בני בעלי-

המלאכה יכולו למוד את מקצוע ההוררים מגיל צעיר, בעוד שבני הסוחרים היו עדין צעירים מלאסוק במסחר. אחרי בני בעלי-המלאכה גלו בני המורים את הנטיה החישית הגבוהה להמשיך במקצועו הוריהם.

שיעור העוסקים בעבודות פרודוקטיביות — בעלי-מלאכה ופועלים, פרט לבני בעלי-מלאכה — היה מן הגבויים יחסית אצל בני חרשנים (19.4%) ובני מורים (17.8%). איננו יכולים שלא לעחש תופעה זו ולגורם האידיאולוגי — נסיוון ההגשמה האישית של רעיון הפרודוקטיביזציה — ואולי גם להכנות לעליה.

שיעור חסרי המקצוע או עיסוק מוגדר היה הנמוך ביותר בקרב בני בעלי-המלאכה: 52% לעומת 60% במקצוע אצל בני בעלי מקצועות אחרים.

המסקנה היא, שהיתה קיימת רק חפיפה חלקלית ושולית בין המקצועות של ההוררים לאלה של הבנים. לעומת זאת, קיים היה קשר בין המוצא הסוציאלי של ההורמים לבין דרגת ההשכלה הכלכלית אליה הגיעו הבנים (לוח 26).

קשר זה בולט במיוחד במקרים ההשכלה הבינוניים והגבויים, שהכנית אליהם הייתה קרוכה, כאמור, בהוצאות כספיות גדולות. השיעור הגבוה ביותר של הלומדים בבית-ספר תיכון ובאניברטיטה היה בקרב בני החרשנים, אחריהם באים לפיקדורים — בני פקדים, מורים, סוחרים, בעלי מקצועות חופשיים, איכרים, פועלים, ולבסוף בני בעלי-המלאכה. כאמור מושג ראי ציין, כי מעלה מרבע מבני הרובנים למדו בבית-ספר תיכון.

لوح מס' 26

דרגת החשלה הפלילית של העולים על-פי הריבוד החברתי של הוריהם (ב אחוזים)

ההורמים	מספר	השכלה עממית	השכלה תיכונית	סמינר למורים	השכלה אקסטרנית	הגבוהה השכלה
סוחרים	517	24.60	24.40	2.30	3.20	7.70
חרשנים	36	19.10	39	2.80	2.80	22.20
פקדים	51	13.70	37.20	3.90	7.80	11.70
מורים	62	19.30	22.50	4.80	1.60	9.70
מקצועות חופשיים	6	16.60	16.60	16.60	33.20	33.20
רבנים	26	—	27	11.50	19.20	11.50
כל-קדושים	31	96	4.20	2.10	4.20	2.10
בעלי-המלאכה	125	25	14	0.80	3.20	4
פועלים	18	39	16	—	5.50	11
איכרים	36	33.30	14.50	—	2.80	5.60

נותרה לנו לבחינה הבואה האחונה: האם היה קשר בין הריבוד הסוציאלי של ההורמים לבין השתיכותם הפוליטית של הבנים?

אם גילינו, כי קשר זה לגבי דרגת ההשכלה הכלכלית, הרי במקרה הנדון אין הוא בולט. אמנם 26.4% מבני בעלי-המלאכה הצעדו למפלגה הפרו-ליטררית "פועלי-צ'זון", אולם גם 30.5% מבני החרשנים ו-20% מבני הסוחרים היו חבריו מפלגה זו. יתרה מזו, שיעור בני סוחרים, חרשנים, פקדים ומורים ב"פועלי-צ'זון"

גבוה יותר מאשר ביתר המפלגות או הקבוצות הפליטיות. במיווחד אמר הדבר לגבי קבוצת הציונים הכלליים, שגם בה רב שיעור בני השכבות הלא-פרוטריאו, אולם הוא נפל כאמור משיעור בני שכבות אלו בקרב "פועלי-ציון".

השינויים בריבוד החברתי של אבשי "העליה השניה"
אחריו עלייתם לארץ-ישראל
בפרק זה נסחה לעקב אחר התהלהך הדיגאמי של שינוים חברתיים, שעברו על העולים כתוצאה מן המעבר לדפוסים חברתיים-כלכליים ופוליטיים שונים מалаה שהיו קיימים בארץ מוצאם. תחילת נבדוק את השינויים במבנה המकצועי בארץ לעתת המבנה המקצועי של העולים בחוץ-לארץ (لوح 27).

لوح מס' 27
התפלגות לפי מקצועות או עיסוקים של העולים
אחריו עלייתם לארץ-ישראל

מקצוע או עיסוק	המספר	%	העיליה ב-%	העיסוק לפני
פועלים חקלאיים	564	60.19	* 62	
פועלים עירוניים	39	4.16	3.10	
אמנים	12	1.28	0.64	
בעל- מלאכה	87	9.28	14.51	
שרותים רפואיים	35	3.73	3.41	
עסננים	7	0.75	—	
מורים	60	6.40	7.47	
פקידים	31	3.30	4.80	
תלמידים	84	8.96	—	
עתונאים	4	0.42	0.64	
מהנדסים	4	0.42	0.21	
רופאים	6	0.64	0.53	
איכרים (בעלי משק)	4	0.42	0.53	

סה"כ 937

* חסרי מקצוע או עיסוק

בראש וראשונה יש לציין את העובדה, שה- 60.2% מן העולים הרכזו לפועלים חקלאיים, בעוד שהקטגוריה של חסרי-מקצוע או עיסוק — נעלמה. הוחות המוחלטת, כמעט, בין שיעור חסרי מקצוע או עיסוק בחו"ל-ארץ (62%), לבין שיעור הפועלים החקלאיים בארץ (60.2%), מלבדה אונתו, כי מרבית חסרי-המקצוע הרכזו לפועלים חקלאיים. הנחיה זו שואבת את היוזקה מן העובדה, כי רוב בעלי-המלאכה נשדרו מוגדים ופקידים בארץ אף עלה לעומת שיעורם בחו"ל-ארץ. אלה המופיעים במקצועותיהם: 9.3% מתוך 14.5% מתחום מוגדים ופקידים בארץ הרפואה, מורים ופקידים בארץ אף עלה לעומת שיעורם בחו"ל-ארץ. אלה המופיעים בקטגוריה של תלמידים היו ילדים או נערים אשר למדו בגימנסיה "הרצליה" או

28 לוח מס' 8

המספר	פועל חקלאי	בעל-מלוכה	רופא בע"מ	עובד	רפואי בע"מ	פוקיד	אכון	תלמיד	עתונאי	מחודש	רופא	איכר	
4.5	—	2	—	4.5	—	13.5	4.5	—	—	4.5	—	59.50	22
2.2	—	—	—	—	—	31.0	4.4	2.2	—	—	6.6	43	45
—	—	—	—	—	1.4	3.2	67.6	—	1.4	1.4	—	26	70
1.5	—	—	—	—	0.73	0.73	—	—	—	53.3	2.9	39.5	136
—	—	—	—	—	—	3.2	—	3.2	3.2	35.4	54.6	31	32
—	—	—	—	—	—	—	12.5	68.8	—	—	18.7	5	5
100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
—	—	50	—	—	50	—	—	—	—	—	—	6	6
—	—	100	—	—	66.8	16.6	—	—	—	—	16.6	2	2
0.34	—	—	0.5	14	0.85	1.4	0.34	1.4	1.9	3.6	62	581	581

בסמינר למורים עבריים בירושלים. בחוץ-لארץ השתייכו אלה לקטגוריה של חסרי מקצוע ועיסוק מוגדר.

ניתוח המבנה המקצועי של העליה השנייה על-פי המבנה המקצועי בארץות מוצאים מאשר את הגותינו הקודמות. אלה אשר השתיכו לקטgorיה של חסרי מקצוע או עיסוק, גילו את הגותה הגבוהה ביותר (פרט לבני איכרים, שמספרם הקטן הוא חסר משמעות) לעבור לעובות האדמה — 62%. לעומת זאת גילו עובדי הרפואה (69%), המורים (67.6%) ובعلדי-הAMILאכה (53.3%) את הגותה הגדולה ביותר להמשיך לעסוק במקצועותיהם (לוח 28).

מימילא ברור, כי בעלי מקצועות אלה גילו את הגותה הקטנות ביותר לעובות האדמה (עובד רפואה 19%, מורים 26%, בעלי-הAMILאכה 39.5%). מכאן יוצא, כי לגביו רוב בעלי המקצועות לא הייתה העליה קשורה במחפה קיזונית בתחום העיסוק.

השינוי המהפכני במבנה המקצועי של אנשי העליה השנייה, המעבר מבניה בו היה היסוד שליט חסרי-עיסוק ומקצוע — לבניה שבו היו הפעלים החקלאים את היסוד שליט, השפיע כਮון גם על התולקה לפי מקומות העבודה והಗורמים (לוח 29).

לוח מס' 29

התפזרות אנשי העליה השנייה במקומות העבודה

מקום העבודה	מספר	%
עיר	285	30.41
מושבה	431	46.00
קבוצה	164	17.50
עיר + מושבה	20	2.13
מושבה + קבוצה	20	2.13
עיר + מושבה + קבוצה	1	0.10
עיר + קבוצה	6	0.64
לא צוין	10	1.065
סה"כ		937

חלוקת זו אינה זהה עם מקומות היישוב אליהם היו מועדות פנוי העולים לארץ בשנים 1905—1909 (לוח 30)?

לוח מס' 30

חלוקת העולים בשנים 1905—1909 לפי מטרת עלייתם

מספר %	ירושלים חברון	חיפה	יפו	בריות	מושבות	מושבות %	צפת טבריה				
							מספר %	מספר %			
48	5272	36	3958	1.5	174	1.5	184	10.5	1150	2.5	248

גם אם נניח, כי חלק מן העולים אשר פנו לראשותה לעיר הארץ עברו מאוחר יותר למושבות, או ששיעור הפונים למושבות בשנים 1909—1914 היה גבוה יותר, כמו למשל בשנות 1910, בה פנו 24% למושבות,⁸ גם אז נוכל לשער, כי היהש בחלוקת כל העליה בין המושבות והערים היה הפוך מזה המופיע במידגם שלגנו, דהיינו $\frac{2}{3}$ פנו לערים ו- $\frac{1}{3}$ למושבות.

השינויים בריבוד החברתי של "העליה השנייה" בארכ'־ישראל באמצע שנות ה-30 וראשית שנות ה-40 באמצע שנות ה-30, בתן נערך המפקד בין אנשי העליה השנייה, היה המבנה הכלכלי והחברתי שונה באופן מהותי מן המבנה בתקופה 1904—14. עקב הגידול המהיר של האוכלוסייה היהודית בארץ־ישראל, לאחר העליה החמישית; ריבוי ההשכעות, במוחך בתעשייה; התפתחות היישוב היהודי; עליית מספר המועסקים בתעשייה, במסחר ובשירותים; היצירות שכבה של בעלי מקצועות חופשיים — נסתמנו בישוב קווים של חברה נורמלית. לבוכח תמרות אלו נשאלת השאלה, באיזו מידה השינויים על המבנה החברתי־פוליטי של "העליה השנייה".

בדיקת המבנה המקורי של "העליה השנייה" בשנות ה-30, בהשאה למצב שהיה קיים בראשית המאה מורה על שינויים מהותיים שהתחוללו בו (לוח 31).

לוח מס' 31
התפלגות אנשי העליה השנייה לפי מקצועות או עיסוקים (ב אחוזים)

עיסוק או מקצוע	המספר	בשנים שלושים	בתקופת העליה השנייה	לפני העליה
פועלים חקלאים	292	31.16	60.19	—
פועלים בעיר	81	8.64	4.16	3.1
בעלי מלאכה	87	9.28	9.28	14.5
פקידים	114	12.16	3.30	4.8
מורים	85	9.07	6.40	7.47
שרותים רפואיים	35	3.75	3.73	3.41
רופאים	3	0.30	0.60	0.53
עסקים	24	2.56	0.75	—
עתנאים	14	1.45	0.42	0.64
מהנדסים	15	1.60	0.42	0.21
עורכי דין	8	0.85	—	—
אמנים	13	1.38	1.28	0.64
סוחרים	41	4.37	—	—
פרנסנים — איכרים	5	0.53	0.42	0.53
חרשי עיסוק	120	12.80	8.96	62.1

התופעה הראשונה והחשובה ביותר היא הירידה התולולה, בשיעור 29%, במספר הפעלים בחקלאות. רק 51.7% מלאה שעבדו בתקופת העלייה השנייה כפועלים חקלאיים נשאו בחקלאות. לעומת זאת חלה עלייה בשיעור העוסקים במקצועות עירוניים, הן בעבודת-יכפים — פועלים ובעיל-מלacula, והן בשירותים — מסחר ומקצועות幡שטיים. שיעור הפקידים המכפל פירארכיה ובוגמתו כך גם במסחר. כן אדל פירישולה שיעור אלה שמיילאו תפקידים פוליטיים במפלגות או מוסדות היישוב. מכאן אין למוד, כי כל אלה שעזבו את UBODOT האדמה עברו למקצועות או עיסוקים אחרים, כגון אלה אשר מנינו לעיל.

קרוב ל-13% מן המתפקידים פרשו ממעגל העבודה, 80% מהם נשים, שרובן הפכו לעקרות בית, ויתרתם גברים זקנים או חולמים. זאת אומרת, כי למעשה היה שיעור המעביר מן החקלאות למקצועות אחרים קטן מ-29%.

למרות זאת, בולט כאן בכירורו תהליך נטישת UBODOT-יכפים. לעומת זאת 73.6% עובדי-יכפים בעלייה השנייה, נותרו עתה רק 49%. אולם בהשנה המקבוצי של היישוב העברי בארץ-ישראל בשנות ה-30 ביחס למפרנסים בלבד, מתברר כי שיעור עובדי-יכפים בקרב אנשי העלייה השנייה עולה ב-3% על השיעור הכללי: 56% לעומת זאת 53%. שיעור עובדי האדמה ביןיהם, ביחס למפרנסים בלבד, הגיע ל-35.3% לעומת השיעור בקרב כלל המפרנסים ביישוב, שהוא 18.4% בשנת 1931, ו-19.3% בשנת 1939, דהיינו הפרש של 17%-16%. יחד עם זאת, קטן ב-12%-10% שיעור עובדי היכפים שביניהם בעיר בהשנה לכלל, בעוד בשירותים, במסחר ובמקצועות幡שטיים, הגיע שיעורם למחצית מזו שפהה קיים ביישוב.

כללו של דבר, למרות תהליכי הפרודוקטיביזציה שעבר על אנשי העלייה השנייה, הרי ביחס לבניה המקבוצי של היישוב עדין אפיינה UBODOT האדמה את המבנה המקבוצי של בני עלייה זו. פרט לעובדי-האדמה, אפשר לציין גם את השיעור הגבוה של מורים — 9%.

מן הרואי לציין, כי למרות השינויים המבניים בתחום המקבוצי, ולמרות שהוסיףו שנים, לא נתגלהה בקרב אנשי العليיה השנייה בולטת לחזור למקצועות החורמים. רק 5% מבני הסוחרים הווו לעסוק במסחר, בעוד ש-33.6% נשאו עובדי-אדמה. במקצועות אחרים הייתה הנטיה לחזור למקצועות החורמים גדול יותר, אם כי לא מכרעתה. לדוגמה, לעומת זאת הנטיה של 7.8% מבני הפקידים לעסוק בפקידות בעלייה השנייה, הגיע שיעורם עתה ל-23.3% מכל בני הפקידים. בקרב בני-המוסרים עליה השיעור מ-11% ל-13%. אצל בני בעלי-המלוכה ירד מ-31% ל-28%. את הנטיה החזקה ביותר להמשיך בעיסוק ההורמים גילו בני האיכרים: 50% מהם נשאו עובדי-אדמה.

תהליכי הפרודוקטיביזציה אשר עבר על אנשי العليיה השנייה היה קשרו גם בתהליכי האורבאניזציה (לוח 32).

לוח מס' 32

החלוקה של ציון המתפלדים לפי מוגנות מוגורים בשנת עיריית המפה

מקום מגורים	מספר	%	החלוקה בישוב כולם ב%
ניזדים	616	65.74	74.6
מושבות	123	13.12	12.0
אשubs-עובדים	113	12.06	2.9
קיבוצים	84	8.96	4.7
לשלוחי מוגדר	1	0.1	

השינוי בתחום זה הנו קייזוני, ומורה על ייחס הפוך בחלוקת בין יושבי עיר וכפר לעומת התקופה של העליה השניה. בעוד אשר לפניו דור גרו במושבות או בקבוצות ציידים וציבור זה, הרי עתה נשנה היחס. אנשי העליה השנייה היו לציבור עירוני. רק $\frac{1}{2}$ מhabi מושבם נוכנו בירושבים חקלאיים ובמושבות.

בכל זאת, לעומת החלוקה לפי מקומות מגוריים של היישוב כולם, בולט חלוקה היחסית הגבואה של אנשי העליה השנייה בקרב ההתיישבות העובדת: 21% לעומת 7.6% ביישוב.

כלומר, בשני התחומים, עבודת-האדמה וההתייכנות למסגרות של התישבות העובדת, בהשנה לכלל היישוב, נתגלתה אצל אנשי העליה השנייה נאמנות גבוהה יחסית לערכי תרבותם.

הצברת

1. ראה יעקב לעשצינסקי – “די אנטוינקלונג פון אידישען פאלק פאר די לעצעט 100 יאר,” שrifptnu פאר עקאנאמיך און טאטיסטייך, ערשותער באנד, בערלין 1928, עמ' 13, לוח אOX.
 2. ראה ר. מאהולד – דברי ימי ישראל, כרך ג', הוצאת ספריית פועלים, 1955, עמ' 141.
 3. ראה יעקב לעשצינסקי – די אידישען וואנדראנג פאר די לעצעט 25 יאר, בערלין 1927, עמ' 29, לוח XIII.
 4. החישוב נעשה על-פי הטבלאות המובאות על-ידי Nawratzki, Nawratzki, עמ' 442. ראה העונה מס' 1 בעמ' 216.
 5. גם אם נניח כי חלק מן ההצהרות של המהגרים, אשר נרשמו כבעלי מלאכה, היו בלתי נכונות, כדי להקל על הליכי ההגירה, גם אז בולט ההבדל בתחום זה בין העליה להגירה. ראה Nawratzki, Nawratzki, שם.
 6. ראה Nawratzki, Nawratzki, עמ' 441.
 - 7.

- .8. שם.
- .9. א. כל הנומינטים לנובי מטבחו המקצועי של היישוב בשנות ה-30 לקוחים מספרם של ד. גורביצין, א. גוץ, ורוברטו בקי, העליה, היישוב והתנוועה התרבותית של האוכלוסייה בארץ-ישראל, ירושלים תש"ה, עמי' 89, טבלה מ"ה.
- ב. היישוב שיעורי עובדי-הכפים בין אנשי העליה השניה ועשה בלי לכלול את אלה אשר פרשו ממוגל העבודה.
- .10. ניסינו למצוא לתחילה האורבאניזציה הסבר נוספת על זה הנובע מן השינוי במבנה המ三种职业. בדקנו אם קיים קשר בין מקום המגורים בחו"ל לבין מקום מגוריים בארץ-ישראל בתקופה הנדונה. התברר לנו, כי אין לייחס חשיבות לגורם זה. העולים יוצאי הערים בחו"ל גילו רק במעט נטיה גדולה יותר להתיישב כאן בערים בהשעאה לבני-הערים : 69% לעומת 65%

פרק שלישי

שינויים במבנה הפוליטי

התופעה המאפיינת את המבנה הפוליטי של אנשי "העליה השנייה" קודם עליתם היא — קשת ריבגונית של מפלגות או קבוצות פוליטיות, ושיעור גבוח של השתיכות אליהם (לוח 33).

ЛОХ מס' 33
ההתפלגות הפוליטית של העולים
בנולה לפי מפלגות

המפלגה	המספר	%
פועלי-ציון	188	20.06
צערוי-ציון	121	12.91
ס. ס.	21	2.24
סימיטים	2	0.21
ציונים כלליים	149	15.90
התהיה	16	1.70
הובנד	16	1.70
ס. ד.	15	1.60
ס. ר.	12	1.28
בלטימפלגטיים	395	42.15
בלתירתלוויים	1	0.10
טולסטויינים	1	0.10
סה"כ		937

58% השתיכו למסגרת פוליטית, לעומת 42% שלא היו שייכים לשום מסגרת. קרוב לשיש מآلן אשר הצהירו על עצמן כבלתי-מפלגתיים, היו ילדים עד גיל 14. יצא איפוא, כי שיעור השתיכות הפוליטית בקרב המבוגרים שמעל לגיל 14 היה יותר גבוה והגיע עד 67%. הנטיה להשתיכות פוליטית אצל הגברים הגיעו ל-75%, בעוד הנשים — רק 50%. מכאן אפשר להסיק על קיום קשר סיבתי בין השתיכות הפוליטית לבין הנטיה לעליה, שהרי אין להונח, כי שיעור כה גבוה של השתיכות פוליטית אפיין את יהדות מזרח-אירופה בכלל ואת הנוצר בפרט. "פועלי-ציון" היוו את הקבוצה הפוליטית הגדולה ביותר בקרב העולים (20%).

עובדת הסותרת את הדעה על חלוקם הקטן של חברי "פועלי-ציון" בחוץ-ארץ בעליה החלוצית, עקב הסתייגות מפלגתם מן העליה החלוצית. למרות קיומה של הסתייגות זו, שמקורה בהסתמכו על התהיליך הסטיטי של ההגירה, ובחשש שכשלונה של העליה החלוצית יזקק בעתיד לעליה כולה — לא נרתטו חברי "פועלי-ציון" מעלותם לארץ. הדבר מוכיחה את עצמותו של היסוד החלוצי במפלגה, שהיא חזק יותר מאשר במפלגות או קבוצות אחרות.

שיעור המשתייכים למפלגות הסוציאליסטיות ("פועלי-ציון", ס"ס, ס"ד, הבונד, ס"ר) הגיע רק כדי 30%. זאת אומרת, שפחות מ- $\frac{1}{3}$ מן העולים היו בעלי השקפות-עולם מתקננות במובן הטוציאלי.

עוד יש לציין, כי רק 4.6% מן המתפקידים היו חברי במפלגות סוציאליסטיות אשר שללו את הציונות. בכך ישנה, אולי, הוכחה, כי האקטיביות הפוליטית והsocialistית, שגילו מפלגות אלו ברוסיה בראשית המאה, גורמה לכך שנוצר יהודי, אשר השתיקך אליהן, לא נואש מדורכן ולא העידיף על פניהן את הדרך הציונית החלוצית. באוטה מידה של זהירות אפשר גם להניח, כי שיעור יוצאי מפלגות אלו בקרבת כל העולים היה הרבה יותר גבוה, אולם מבחנו קשיי ההסתגלות היתה עמידתם רופפת יותר מאשר של חברי בעל החינוך הפוליטי היהודי — ולכנן ירדו מן הארץ.

בין שנקל את שתי ההנחות או אחת מהן, הוכח, דומני — על-פי היחס בין שיעור יוצאי מפלגות ציוניות-סוציאליסטיות לבין שיעורי יוצאי מפלגות אנטי-ציוניות — הקשר בין האידיאולוגיה לבין ההכרעה האישית במציאות.

שיעור הפעולות הפוליטיות בקרב העולים בחוץ-ארץ היה גבוה, למרות שנפל משיעור ההשתיכויות למפלגות: 47% מבין האוכלוסייה הבוגרת מגיל 14 ומעלה. לעומת זאת גמוך היה השיעור של המשתתפים בהגנה העצמית: 7.5%. גם שיעור המשתתפים במחפה ב-1905 ברוסיה לא היה גבוה: 16%. בغالל פעילות מהפכנית ישבו בכתיר-סוחר כ-5%, ובغالל פעילות ציונית נאסרו 9% מכל העולים הבוגרים. נתונים אלה מוכיחים שני דברים: אński העליה השנייה לא בא מני היסודות האקטיביים בתחום ההגנה העצמית, וכן לא מני החוגים המהפכניים בגולה.

ה שינויים במבנה הפוליטי בתקופה העליה ה שנייה
במבנה הפוליטי חלו שני שינויים יסודים. אחד — מספר המפלגות או הקבוצות הפוליטיות לפחות חוץ-ארץ. ארץ מתחלקים העולים בין שלושה גושים עיקריים: שניים מהם פוליטיים-אידיאולוגיים מוגדרים — "פועלי-ציון" וה"הועל-הצעיר", ואחד, הגדל מוכלים והבלתי-מוגדר מבחינות אלו — הבלתי-מפלגתיים (לוח 34).

השינויי השני מתחילה לעליית שיעור הבלתי-מוגדרים מבחינה פוליטית בארץ: לעומת זאת חוץ-ארץ. לגבי האוכלוסייה הבוגרת עליה שיעור הבלתי-מפלגתיים ב-18%: מ-33% בחוץ-ארץ ל-51% בארץ. ירידת תוללה עוד יותר ובעלות-משמעות חלה בתחום הפעולות הפוליטיות (לוח 35). לעניינו מתגלת איפוא תהליך של דטוליטיזציה, אשר ילך ויגבר בתקופה השלישית, בשנות ה-30 וה-40. בתקופה הנידונה עתה נבעה תופעה זו, לדעתנו, לא מדיניות פוליטית, אלא ראשית-כל, מייד-

35 לוח מס' מידת הפעילות הפוליטית בעליה השנייה

מידת הפעילות בחול"ב %	%	המספר	מידת הפעילות
47	14.51	136	אקטיבי
53	85.49	801	פסיבי
סה"כ			937

34 לוח מס'

התפלגות הפוליטיות של העולים
בארכ'ישראלי בשנים 1914—1904

המפלגה	%	המספר
פועלי-ציון	20.45	201
הפועלים-הצעיר	24.33	228
בלתידי-פלגתיים	51.44	482
ציונים כליליים	2.35	22
המזרחי	0.42	4
סה"כ		937

התאמנה אידיאולוגית שהלה בעקבות צמצום מספר המסתוריות הפוליטיות; אולם בעicker יש ליחס תופעה זו למצוות תחביבים לפוליטות המסורתיות במסורת המפלגה. בין תחביבים אלה יש למנות בראש וראשונה את המאבק לכיבוש העבודה העברית והמאץ הפיסי והרוחני שהושק עלי-ידי כל אחד מן הפעלים כדי להיאחז בעבודת-האדמתה.

שנית, השתתפות בשמירה העברית. ואין הכוונה לחברות ב"השומר" דוקא, אלא לפועלים אשר נטלו לפרקם חלק בשמירה במושבות.

תחביבים אלה יצרו את הזוזות המוחלט בין המעשה היומיומי ובין התפיסות האידיאולוגיות והמדיניות. הם כבשו את האדם כולם, הן מבחינה רוחנית והן מבחינה פיסית, ומיליא הפק העיסוק הפוליטי במסורת המפלגה טפל למשה היומיומי. עדויות על כך מצויות במאמריהם של בני התקופה, המצביעים על ירידת מתח הפעילות הפוליטית במפלגות בקרב החברים, ועל כך שהמפלגה (הכוונה ל"פועלי-ציון") זנחה את תחום הפעילות הסוציאליסטי המסורי.

התחביבים הללו, בעלי המשמעות המדינית והאידיאולוגית המובהקת, וכן העייפות הפיסית הטבעית מן העבודה הקשה, הם אשר היו בין הגורמים העיקריים לנטיית המפלגות והפעילות הפוליטית.

במקביל לירידה בפעולות הפוליטית המקובלות מרגשת עליה בפעולות הבתווניות. בוגלה נטלו חלק בהגנה העצמית רק 4.5% מן האוכלוסייה הבוגרת, בעיקר גברים, בעוד שבראץ נטלו חלק בשמירה 26% מכלל העולים או 37% מן הגברים. אין לומר מוגמה זו ורק למצב הבתוון המעוורע ששרר בארץ באותה תקופה, אלא גם לשינויי הערכין שהל אצל העולים אחרי העלייה. הרצון להשתתף בשמירה, והכמיהה לאחיזה בנשך בಗלי, היו ביוטי וומנטי לשאייה המדינית לזכות במעמד לאומי עצמאי וחפשי בארכ'ישראאל.

היחס לנשך אצל מאנשי העליה השנייה, במיוחד בקרב "פועלי-ציון", לבש לעיתים אופי סקרלי. ברטט של קדישה נוטלים בפעם הראשונה צעירים אלה את הרובה בידיהם. הרגשות אלו היו בוודאי תגובת-נגד לתחזות ההשפעה הלאומית והאישית של הגולה. זאת ועוד, בגבור המתייחסות בין שני הלאומים היושבים בארץ

הכלכה ובשללה החברה, כי כשם שאין עתיד להתיישבות היהודית בארץ-ישראל בעלי עבודה עברית, כן אין לה סיכוי להתקיים מבלתי שתשען על כוח הגנה עצמאי. יתרה מזאת, בקרוב חוגים אלה התגבשה הדעה, כי השלום ושיתוף הפעולה בין שני העמים יקומו רק על בסיס של כוח ושוויון, דהיינו, כאשר היהודים יהו כוח כללי וצבאי בארץ, יהיו לגויים אשר העברים ייאלצו להתחשב בו ולגיעו עמו לדיוק הסכם של קיומם-יחדיו בשלום.¹ אפשר להסיק, כי "השומר", למורת היותו ארגון סלקטיבי, שיתף פעולהם בשמייה, בעוגנות הבציר או בתקופות של מתייחסות במושבות אשר נמסרו לשימורו. הנסיבות הללו לכוח צבאי ומדיני באהה על ביטוייה בשלתי מלחמת-העולם הראשונה, בהתאם של העולים אל הגדר העברי ובשיעור השתתפותם בו (לוחות 36, 37).²

لוח מס' 37				لוח מס' 36			
השתתפות בגדר העברי				היחס האידיאולוגי לנדוד			
%	המספר	המספר	%				
11.7	110	התגייסו לגדוד	48.4	454	חיבובי		
88.2	826	לא התגייסו	10.9	103	שלילי		
0.1	1	בלתיידיעו	40.7	380	בלתיידמוגדר		
סה"כ		937	סה"כ		937		

למרות הויכוח הציבורי הנוקב שהתנהל בעניין ההתנדבות לגודדים, בו העלו המתנגדים להתנדבות נזקים לאומניים, מדיניים וערכיים כבדים-משקל, במיוחד לגבי ציבור הפעלים בארץ, הביעו 48.5% יהודים התנדבות לגודוד-העברי, ורק 11% שללו אותה. שיעור ההתנדבות הגיע ל- 11.7% מכל המתפקידים ול- 16.7% מן האברים. נשים לא גויסו לגודוד. זהו, ללא ספק, שיעור מתנדבים גבוה, בהתחשב בעובדה כי מדובר בהתנדבות ולא בגין הובלה.

ניבור עתה לנитוח המבנה הפנימי של שלוש הקבוצות הפוליטיות העיקריות: "פועלי-ציון", "הפועל-הצעיר" והבלתי-מפלגתיהם. השאלה המעניינת כאן היא, האם היה לקבוצות הללו אפיון נסיך חזק מן האפיקון האידיאולוגי.

בדיקת הקבוצות לפי הרכב המינימום מוכיחה כי שיעור הנשים בהן עומד ביחס הפור לקיצונית הפוליטית (לוח 38), בעוד ש אצל הגברים מסתמנת מגמה היפוכת הנשים מחות רך 15% מכל חברי "פועלי-ציון", 24% מחברי "הפועל-הצעיר" ו- 42% מון הבלתי-מפלגתיהם, ואילו הגברים מחותים 84.5% מחברי "פועלי-ציון", 75.8% מחברי "הפועל-הצעיר" ו- 57.8% מן הבלתי-מפלגתיהם.

מכל הנשים ו- 69% מן הגברים השתייכו לקבוצה הבלתי-מפלגתית. בהשנה למצב בחוץ-ארץ מתגלית אצל הנשים נטיה חזקה יותר לניטישת המסגרת הפוליטית מאשר אצל הגברים: 12% לעומת 9%.

לוח מס' 38

ההתפלגות הפלטיסטית של אנשי העליה השניה לפי דמיון

סה"כ	% מחברי המחלגה	% מכל הנשיות	נשים	% מחברי המחלגה	% מכל הכל	גברים	
201	15.43	13.1	31	84.57	26.3	170	פועלי-ציון
228	24.13	18.7	55	75.87	26.6	173	הפועל-הצעיר
482	42.12	69.2	203	57.88	43.3	279	בלתי-מחלגתאים
22	18.18	1.36	4	18.81	2.8	18	ציוניים כלליים
4	—	—	—	100	0.6	4	המורחוי
	100	293		100	644		סה"כ

בדיקת המבנה הפוליטי לפי הרכבי הגילים מגלת כי לא היה הבדל בגיל הממוצע בין חברי "פועלי-ציון" ו"הפועל-הצעיר" (لوح 39).

لوح מס' 39

ההתפלגות הפלטיסטית של אנשי העליה השניה על-פי הגיל (ב אחוזים)

גיל בלתי- מודרן	40—31	30—25	25—21	20—15	14—1	המספר	
5.97	1.49	8.45	26.86	44.27	11.44	201	פועלי-ציון
5.26	3.94	9.63	25	46.49	6.57	228	הפועל-הצעיר
3.52	12.65	9.12	19.91	33.40	15.35	482	בלתי-מחלגתאים
—	50	18.18	22.72	9.09	—	22	ציוניים כלליים
—	75	—	—	25	—	4	המורחוי

לעומת זאת קיים הבדל רב בין שתי המפלגות הללו לבין קבוצות הבלתי-מחלגתאים. הנטייה חזקה ביותר לאי-הצטרופות למסגרות פוליטיות מוגדרות, מתגלית בשתי קבוצות-הגיל הקוטבויות: הצעירים והמבוגרים ביותר. חופה זה קשור לא רק בגיל, אלא גם בהעדור מסורת של השתייכות ופעילות פוליטית עוד מן הגולה. בני קבוצות-העיר היו ידין ילדים בזמן עלייתם, ובני הקבוצה המבוגרת היו ברובם אנשי מסורתם ובעליהם משפחות אשר לא נתנו דעתם לפועלות הפליטית.

ההסבר המיחס את האידישות של הצעירים כלפי המפלגות לגיל או להעדר מסגרת פוליטית — אינו היחיד.

במשך השנים שבין 1904 ל-1914 התגברו רוב בני קבוצה זו, והראיה לכך, כי 96% מהם הגיעו לגיל העבודה, ויצאו לעבוד כפועלים וכפועלות שכיריהם. ככלומר, הסיבה לא הייתה רק חוסר גירות, אלא גם העדר עניין שגלו צעירים אלה במהלך תקופה פוליטית-אידיאלית שבין "פועלי-ציון" ל"הפועל-הצעיר".

ניבור עתה לניטוח המבנה המקזוני של הקבוצות הללו. ניתוח זה מגלת, כי מבחינה זאת אין הבדל בין שלושתן, פרט לריכוז הגודל ביותר של מורים ב"הפועל-הצעיר" (لوح 40).

لوح מס' 40

התפלגות הפלישת לפי המקצועות או העיסוקים של העולים (ב אחוזים)

המפלגות	הטבות	תאזרחי	חקלאי	промыш	קייז	הריה	סקון	עובדgricultה	על מלאכה	אנו	פ. א. ג. ג.	פ. א. ג. ג. ג.	ח. ס. נ.
פועלי-ציון	—	1.5	4.5	1.5	6	1	2	10	1.5	5	66.6	201	
הפועל-הצעיר	0.86	0.43	8.2	4.7	10.4	0.43	1.3	6.9	0.86	2.6	62.3	228	
בלתי-מפלגתיים	0.2	—	10.8	2.8	4.5	0.8	5.6	9.3	1.5	4.7	58	482	
ציונים כלליים	4.5	—	0.9	0.9	12.5	—	4.5	22.8	—	4.5	27.2	22	
מורים	—	—	—	25	—	—	—	25	—	—	50	4	
													937
													ס"ב

עובדת פרדוכסלית הרואה לציוון היא כי שיעור הפועלים החקלאיים בקרוב "פועלי-צ'יון" עלה במידה מועטה (ב-4%) על זה של "הפועל-הצעיר". וזאת למרות העובדה שה"הפועל-הצעיר" ראה בעבודת-האדמה לא רק עיסוק או משימה לאומית, כי אם הדגיש גם את הערך האנושי בעבודה זו יותר מאשר פועלי-צ'יון".
בדיקת הרובן המקצועי של המפלגות על-פני מוצאים החברתי של העולים או מקצועותיהם בחו"ל-ארץ, אף היא אינה מורה על הבדלים בעלי משמעות ביןיהן (لوح 41).

لوح מס' 41

התפלגות הפלישת של העולים לפי מקצועותיהם או עיסוקיהם בחו"ל-ארץ

המזרחי	ח. ס. נ.	תאזרחי	חקלאי	промыш	קייז	הריה	סקון	עובדgricultה	על מלאכה	זרחה	קייז	ס. נ.	ח. ס. נ.
פועלי-צ'יון	0.49	0.49	60.69	3.48	4.97	17.41	5.97	5.47	0.99	201			
הפועל-הצעיר	0.43	0.49	61.84	1.75	6.14	10.52	11.84	7.45	0.43	228			
ב. מפלגתיים	10.3	1.03	0.82	64.52	4.14	2.07	14.52	5.8	3.11	2.9	482		
ציונים כלליים				27.27	4.54		27.27	13.63	9.09	18.18	22		
מורים				25	25		25		25	4			

המסקנה היא, כי לא היה כל קשר סיבתי בין הבדלים פוליטיים-אידיאולוגיים לבין ההרכב הסוציאלי של המפלגות. מעמדו החברתי או עיסוקו של העולה לא השפיע על השתייכותו או א-השתייכותו הפלישת, וכן לא קבע את בחירתו בין שתי המפלגות.

הוא הדין גם לגבי השאלה בדבר אופן הרגינגלי של המפלגות או הקבוצות השונות. בדיקת בתחום זה מגלת, כי לא היה בסיס רגינגלי לשום קבוצה. היסוד של השליטה בכללן היו יוצאי אוקראינה ואחריהם באו יוצאי פולין (לוח 42).

لوح מס' 42

ההתפלגות הפוליטית של אנשי העלייה השנייה בארץ לפיה ארצות מוצאם (באחוזים)

א. גזע	ב. אקלטיה	ג. נסיעה	ד. גזע	ה. גזע	ו. אופקיות	ז. גזע	ח. גזע	ט. פולין	י. ליפא	ק. סיביר	ל. אקלטיה	מ. גזע	נ. פולין	
פוע"צ	—	—	—	—	0.5	0.5	3.5	6	22	6	4	38.5	18.4	
הpora"צ	—	—	0.43	1.24	0.86	2.58	8.6	16.34	4.73	8.17	39.56	14.14	228	
בלטי	—	—	0.82	0.20	0.41	0.41	1.03	0.82	2.48	4.55	20.7	7.45	6.62	38.68
מפלדי.	—	—	0.82	0.20	0.41	0.41	1.03	0.82	2.48	4.55	27.24	—	54.8	16.7
ציונים	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	13.62	22
כלליים	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	—	—	4
מורים	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

האם היה היה קשר בין ההשתתייכות הפוליטית לבני רמת ההשכלה ? לוח 43 מורה, כי היו הבדלים דקים בתחום זה, אולם הם לא היו מוחשיים לגבי השאלה שהציגו.

لوح מס' 43

ההתפלגות הפוליטית של אנשי העלייה השנייה לפי רמת השכלהם הכלכלית (באחוזים)

מספר	עממי	תיכון	למורים	ברטיסטה	אונימי	אקסטרניים	אחרים
פועלי-ציון	201	23	28	1	1.5	10.8	36
הפועל-הצעיר	228	16.34	22.36	6.02	8.6	6	38.7
בלתים-מפלגתיים	482	26.67	22.26	2.31	2.94	7.36	38.85
ציונים כלליים	22	9	4.5	—	4.5	18	67.5
מורים	4	25	—	—	—	—	75

אמנם מתברר, כי השיעור היחסי של בעלי ההשכלה הבינונית והగבואה היה הגדל ביותר בקרב "פועלי-ציון" והנמוך ביותר בקרב "הפועל-הצעיר", אולם, כאמור, הבדלים אלה הם כה קטנים, שאין לקבוע על-פייהם יהוד אינטלקטואלי לאחת מן הקבוצות.

לעומת זאת מסתמן יהוד מסוים של "הפועל-הצעיר" מבחינת רמת ההשכלה היהודית המסורתי של חברה. במילוי הדבר לגבי שיעור יוצאי היישובות (לוח 44).

لوוח מס' 44

ההתפלגות הפלטיסטית של אנשי העליה השנויות לפי רמת השכלהם הממוצעת

סח"כ	%	לא למדו	%	בנית'	השכלה	ישיבה	%	חדר
201	47	94	5	10	16	32	32.5	65
228	30.10	70	7.74	18	22.36	52	37.84	88
482	46.41	221	15.96	76	12.39	59	26.46	126
22	18.16	4	9.08	2	18.16	4	54.48	12
4	—	—	50	2	50	2	—	—
מזרחי								

את העבודה, כי שיעור בעלי ההשכלה הממוצעת אצל הבלתי-מלגתיים הוא הנמוך ביותר יש להסביר בריבוי הילדים והנשים בקבוצה זו. שיעור בעלי ההשכלה הממוצעת קשור בשיעור יודעי השפה העברית, שהגיע ב"הפועל-הצעיר" ל-64.5% – 36.3%.

אפשר לסכם בנקודת מבטו, כי בקרב "הפועל-הצעיר" בולט יותר הקשר, מהבחינות הנ"ל, אל התרבות היהודית והעברית, מאשר אצל "פועלי-ציוון". זה יוסבר, אולי, במקצת, מקור הבדלים בתפיסה הלאומית בין שתי המפלגות. בעוד ש"הפועל-הצעיר" חיפש דרך יהודית-ישראלית מקורית להחיה לאומית, התבלטו "פועלי-ציוון" במציאות הסינתזה בין ייחודה הלאומית של הבעה היהודית ואפיו האוניברסלי של הרעיון הסוציאליסטי.

סיכום זה יכול לקבל חיזוק נוספת, כי שיעור יוצאי הערים היה גבוה ביותר בקרב "פועלי-ציוון", ונמוך ביותר ב"הפועל-הצעיר", ולהיפך לפחות שיעור יוצאי הערים (לווח 45).

לווח מס' 45

ההתפלגות הפלטיסטית של אנשי העליה השנויות לפי מקומות מגוריהם בחוזילארץ

סח"כ	%	כפר	%	עירה	%	עיר	
201	2.5	5	62.68	126	34.82	70	פועלי-ציוון
228	6.15	13	71.49	164	22.36	51	הפועל-הצעיר
482	3.12	15	66.8	322	30.08	145	בלתי-מלגתיים
22	—	—	18.19	4	18.81	18	ציוניים כללים
4	25	1	50	2	25	1	מזרחי

כל זה אמרו, אם נסכים להנחה המקדמת, כי מסגרת החברה הממוצעת בעירה היתה הרבה יותר חזקה מאשר בעיר.

עתה נעבור לבירור שני בעיות, שהמשותף ביניהן הוא ראיית האידיאולוגיה לא כחותה, אלא כסיבה. תחליה נסנה לברר, האם היה קשר בין האידיאולוגיה של המפלגה לבין מקום העבודה אותו בחרו האנשים כאשר לפנייהם נצבו שלוש אולטרנטיבות: עיר, מושבה או כבוצה. ידוע, כי "הפועל-הצעיר" שם את הדגש על כיבוש העבודה העברית במושבות, בעוד ש"פועלי-ציוון" נתנו משקל שווה לביבוש העבודה ולארגון הפועלים בערים ובמושבות.

יעזון בלוח 46 מוכיחה, כי לא הייתה זהות בין האידיאולוגיה לבין בחירת מקום העבודה. שיעור חברי "הפועל-הצעיר" בעיר עולח על זה של "פועלי-צ'יזון"; ולהיפך לגבי המושבות — בהן עולה שיעור "פועלי-צ'יזון" באורח מוחלט ויחסו על שיעור אנשי "הפועל-הצעיר".

לוח מס' 46

התפלגות הפוליטיות של אנשי העלייה השניה לפי מקומות העבודה בשנים 14—1904 (בأחוזים)

ת. ק. צ'יזון	ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.
1.49	—	—	2.48	0.99	15.92	53.73	25.37	201	פועלי-צ'יזון			
0.87	0.87	—	0.87	2.19	24.21	41.22	29.82	228	הפועל-הצעיר			
1.45	0.82	0.2	2.69	2.48	15.56	44.81	31.95	482	בלתי-מלגטים			
—	—	—	—	4.55	—	45.45	50	22	ציוניים כלליים			
—	—	—	—	—	75	25	4	4	מורים			

תופעה זו אפשר להסביר בנטיה החזקה יותר שגילו הפעלים החקלאים, חברי "הפועל-הצעיר", להציגם ללבוצה, וזאת, למרות ש"פועלי-צ'יזון" היו הראשונים שתרמו בהקמת קבוצות קלאיות קואופרטיביות, ואילו "הפועל-הצעיר" גילה התנגדות, מתוך החשש שהדבר יביא לנטיית המושבות על-ידי הפעלים היהודיים, ובכך יחולש המאבק לכיבוש העבודה. הבעה השנייה היא, מהו הקשר בין השתיכות המושבות על-ידי הפעלים היהודיים, לשתייכות או אינשתיכות למפלגות בארץ (לוח 47).

לוח מס' 47

התפלגות הפוליטיות של אנשי העלייה השניה לפי השתיכותם המפלגתית בחו"ל-ארץ (באחוזים)

מפלגתם בחו"ל-ארץ	ת. ק. צ'יזון	ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	ת. א. נ. ג. א. ר. + ת. א. נ. ג. א. ר.	
פוע"ץ	—	18	4	2.5	0.5	0.5	8	0.5	1	4	61.15	201	
הפה"ץ	—	22.24	0.43	1.3	0.43	3.44	19.35	—	0.43	35.08	9.65	228	
בלתי-מפלגתיים	0.20	0.20	58.7	0.62	1.44	2.89	1.44	15.31	0.20	3.72	6.21	8.69	482
ציוניים	—	—	22.7	—	—	—	54.48	—	—	13.62	9.08	22	
כלליים	—	—	50	—	—	—	50	—	—	—	4	4	מורים

עובדת ראשונה הראوية לציון היא, כי רק 61% מחברי "פועלי-ציון" היו חברי מפלגה זו בחו"ל הארץ. שיעור הנוטשים מפלגה זו הגיע ל-34.5% בלבד במספר חברי המפלגה בחו"ל הארץ (מתוך 188 חברי "פועלי-ציון" בחו"ל הארץ פרשו מן המפלגה בארץ 65 חברים): 11% עברו להפועל-הצעיר ו-23.4% נשארו בבלתי-מפלגתית. נטיה זו לנוכח את המפלגה יכולה להתפרש בשני אופנים: אפשר לדרות בכך ביטוי ללבטים שפקדו את חברי "פועלי-ציון" בתנאי המציאות החדש (רבים מ אלה שנטשו לא עמדתיהם, כנראה, הסבלנות לפצחות לשינויים האידיאולוגיים במפלגה ולכך עזובה). כמו כן אפשר לצין, כי למורות השינויים הקיצוניים בתנאים האובייקטיביים בין הגלול וארכ'ישראל, למרות הלבטים האידיאליים הקשים שלתוכם נכלעו חברי מפלגה זו, נשארו רובם (65%) נאמנים למסגרתה, דבר המעיד לא רק על האמנהות או השמרנות הפוליטית של חברי "פועלי-ציון", אלא גם על יכולת המפלגה להגשים את עמדותיה הפוליטיות ולהתאים למציאות החדש והשונה. תקופה העליה השנייה עברה מפלגת "פועלי-ציון" שינויים אידיאולוגיים מרחיקי-לכט בתחום התיחסות התיאורטית והמעשית למציאות החדש בארץ-ישראל. היא חירה את התפיסה הנוקשה, שהארץ תיבנה על-ידי הבורגנות, תוך כדי תהליך מהמתה העמדות — בגישה גמישה וריאליסטית, שעיקרה סוציאליזם קונסטרוקטיבי, בו חופש מעמד הפעלים את העמדת החלוצית המכרצה לבני הארץ. יחד עם כך לא ויתרה על מלחמת העמדות שהיתה חלק אינטגרלי מן הסוציאליזם הקונסטרוקטיבי.

מן השינוי התיאורטי זהה נגזרו גם הגישות המעשיות אל הבויות החברתיות השונות שצצו במקם החקלאי. ממתנגדים להתחשבות קואופרטיבית הפכו "פועלי-ציון" לומנים האשונים ברעיון זה. במקום החשש מפני הטעפה לעילית, לתלאזיות, באה הקראית הנלהבת לעילית פועלים חולזים. האמונה התמימה בשיחוף פעללה עם הפעול העברי התחלפה בתפיסה פוליטית-ריאלית, אשר ראתה ביצירת בסיס הכוח העברי בארץ-ישראל תוגן מוקדם לייצור שיתוף פעולה פועלני בין שני העמים. הרואית להעדר נוקשות במפלגת "פועלי-ציון" היא כי 39% מחבריה בארץ היו חברים חדשים, אשר ייצגו את כל הקשת הפוליטית הרובנית בחו"ל הארץ. זאת ועוד. הנידות בקבוצה הפוליטית אינה אפיינית רק ל"פועלי-ציון". הנידות בקבוצה הפוליטית "צעיר-ציון" אשר הייתה קרובה בהשპורתה לה"הפועל-הצעיר", זהה עם זו של "פועלי-ציון". 66.2% מהם הצטרכו לה"הפועל-הצעיר", 24.8% הוגדרו כבלתי-מפלגתים, בעוד שאצל "פועלי-ציון" 65% נשארו במסגרת מפלגותם ו-22% הוגדרו כבלתי-מפלגתית.

דבר זה מוכיח, כי פרט לגורמים האידיאולוגיים גרמו לנידות הפוליטית גם גורמים אישיים. על אחד מהם נוכל להציגו במסגרת זו. נדמה לנו, כי "פועלי-ציון", בהיותה מפלגה בעלת אידיאולוגיה מהפכנית — אשר בהעדר אפשרויות למימושה באמצעות אמצעי בתנאים המוחדים בארץ חיפשה לה אפיק בתחום הלומיד-התוחני — משכה יסודות בעלי נטיות יותר אקטיביסטית מאשר "הפועל-הצעיר". סימוכין לרעיון זה נמצא בЛОח 48.

לוח מס' 48

מידת הפעולות בתחום הבטחון של אנשי העליה השנייה בחו"ל-ארץ ובארץ
לפי חלוקה המפלגנית (באחוזים)

היחס לנדוד	שירות בגודל העברי			השתפות בשמירה בארץ			השתפות בהגנה בחו"ל			לתקופת
	חיובי	שלילי	אידיש	כו	לא	כו	כו	לא	כו	
פועל-צ'יון	32.83	11.44	55.72	81.59	18.41	60.7	39.3	87.57	12.43	201
הפועל-הצעיר	35.96	24.56	39.47	89.91	10.09	69.73	30	93.85	6.15	228
בלתי-מפלגתיים	64.32	6.43	29.04	89.62	10.38	79.66	20.33	96	4	482
ציוניים כלליים	40.9	9.1	50	100	—	81.81	16.19	90.9	9.1	22
מוזחי	—	—	100	100	—	100	—	100	—	4

שיעור חברי "פועל-צ'יון" אשר נטלו חלק בהגנה העצמית בחו"ל-ארץ, או בשמירה בארץ, שהתגdboו לגודל העברי או הביעו יחס חיובי לרעיון ההתנדבות — היה גבוה יותר משל חברי "הפועל-הצעיר" והבלתי-מפלגתיים. כМОון הדגש מושם בעיקר בהשוואה בין "פועל-צ'יון" ו"הפועל-הצעיר", מפני שבקבוצת הבלתי-מפלגתיים היה גבוה היה שיעור הילדים והנשים.

השינויים במבנה הפוליטי בשנים ה-30 – 40 בתחילת שנות ה-30 חל שינוי הרה-משמעות במבנה הפוליטי של היישוב, ובפרט בתנועת העבודה.

בשנת 1930 התאחדו שתי מפלגות פועלים, "אחדות העבודה" ו"הפועל-הצעיר", למפלגה אחת — מפ"א". עד מהרה הפכה מפ"א" לכוח פוליטי מרכזי בישוב. הייתה זו תקופה של התגברות המאבק הפוליטי בישוב מבפנים ו מבחוץ. המתח העולה בין שני הלאומים בארץ-ישראל — היהודים והערבים — יצר בישוב תחושה של שעת-חרירם.

המאבק בין האלטרנטיבות המדיניות השונות בתחום היישוב מגביר את הפולמוס הpolloטי בין היישוב המאורגן לבין הפורשים, ואף בתחום מפלגות הפועלים עצמן. האם גרם המזב החדש שנוצר לשינויים במבנה הpolloטי של אנשי העליה השנייה? האם גברה כתוצאה מן המתח הpolloטי פעליהם הציבורי או המפלגתי? לפי לוח 49 מתברר כי אנשי העליה השנייה לא נטו להציגו למסגרות פוליטיות אחרות מалו שהיה ידוות להם בעבר.

השמרנות הpolloטיבית המתגלה כאן, עיקרה בהעדר נטיה להצטרכם למסגרות פוליטיות חדשות, אולם אין פירושה שמירת נאמנות למפלגות הpolloטיות המסורתית מימי העליה השנייה. על כך יעד הגיול בשיעור הבלתי-מפלגתיים לעומת תקופת העליה השנייה — 58.9% לעומת 51.4%. נתיה זו לדיפוליטיזציה פגעה במיוחד במפלגות הפוּלים, דהיינו במפ"א". בעוד אשר בתקופת העליה השנייה הגיעו שיעורם של חברי "הפועל-הצעיר" ו"פועל-צ'יון" ל-44.8%, הרי בשנות ה-30 השתיכו כ-34% בלבד לאנשי העליה השנייה למפ"א". יש לזכור כי עם אלה נמנו גם בלתי-מפלגתיים

לוח מס' 49

ההתפלגות הפלטינית של אנשי העליה השנייה בשנות 30–40

%	המספר הכללי	המחלגה בעלייה השנייה	%	המספר	המחלגה
44.78	429	פוע"צ + הפוה"צ	34.04	329	מפא"י
			0.74	7	פוע"צ שמאל
2.39	22	ציונים כלליים	6.29	53	ציונים כלליים
0.42	4	המודח	0.63	6	המודח
51.44	482	בלתי-מפלגתיים	58.91	542	בלתי-מפלגתיים
סה"כ		937	סה"כ	937	סה"כ

מימי העליה השנייה. לוח 50 מראה כי 45.7% של חברי "פועלי-ציוון", 49.5% של חברי "הפועל-הצעיר" ו-25.7% מן הבלתי-מפלגתיים הצטרכו למפא"י.

לוח מס' 50

ההתפלגות הפלטינית של אנשי העליה השנייה בשנות 30–40 על פי השתייכותם הפלטינית בעלייה השנייה

ס"כ	%	המודח	%	אינטלקטואלים	%	בלתי-מפלגתיים	%	המודח-הצעיר	%	פוע"צ איגוד	%	המחלגות בשנות 30–40	
7	—	—	—	—	—	—	—	3.48	7	פוע"צ שמאל	—	מפא"י	
329	—	—	25.72	124	49.56	113	45.77	92	—	—	—	בלתי-מפלגתיים	
542	—	—	4	71.16	343	42.1	96	49.25	99	—	—	—	ציונים כלליים
53	—	—	18	3.11	15	7.45	17	1.49	3	—	—	—	המודח
6	100	4	—	—	—	0.87	2	—	—	—	—	—	המודח
סה"כ		4	22	482	228	201	—	—	—	—	—	—	סה"כ

ההילך הדפלטיניזציה, שהחל כבר בעלייה השנייה והגיע עתה לשיאו, מסתבר גם על-פי הירידה התלולה בשיעור הפעילים בתחום המפלגתי או הציבור. שיעור הפעילים יורד מ-14.5% ל-7.4%.

הופעה זו של דפלטיניזציה בכלל ולגבי מפלגות הפעלים בפרט הנגה פרודוכסלית בתקופה הנידונה, שחררי התקופה מצטינית בהtagברות המתח הפליטי, דבר המגדיל את ההשתיכות למפלגות, וכוחה הפליטי של מפא"י נמצא בקו עלייה בישוב – צובדה המשכת חברי למפלגה, לא מרתקה אותה. אולם תגונתם של אנשי העליה השנייה הייתה כהה כמוור הפה, ולכך גם פרודוכסלית.

כדי להסביר תופעה זו, נחוץ ניתוח יסודי. גנסה לבדוק תחילת אם היה קשר בין לבין מינם (لوוח 51) או גילם (לווח 52) של המתפקידים.

ЛОוח מס' 51
הרכבת המפלגות בשנות 30—40 לפי דמיון

	% ב%												
גברים	644	0.8	6	7	44	54.5	351	38	238	0.7	5		
נשים	293	—	3.2	9	65.1	191	31	91	0.7	2			

הממצאים בלוח זה מוכיחים, כי קשר כזה קיים במקרה של פגנוו, אבל לא בכיוון המצופה. לא זו בלבד, שהנחה המקדמת בדבר הנטיה החזקה יותר של הנשים לאי-השתתיות פוליטית לא נחתשה, אלא להיפך, שיעור הנשים הבלתי-מפלגתיות לעומת תקופת העליה השניה אף ירד במקצת (ב-4.1%): מ-69.2% ל-65.1%. לעומת זאת עלה שיעור הגברים הבלתי-מפלגתיים מ-43% ל-56%. עובדה זו מקשה בהרבה על מציאת פתרון לבעה שהעלינו. הניתן, אס-כן, להניח, כי היה קשר בין תהליכי ההזדקנות לבין הנטיה לנוטש את המסגרת הפוליטית המוגדרת? בלשון אחרת, האם עולה שיעור הבלתי-מפלגתיים ככל שגילם של העולים גבוה יותר? ההשנה בין הרכיב הגילי של קבוצת הבלתי-מפלגתיות בתקופה העליה השניה ובשנות ה-30 מוכיחת, כי אין כל אחיזה להנחה זו (לווח 52).

ЛОוח מס' 52
הרכבת הבלתי-מפלגתיות לפי קבוצות גיל

%	ס"ה/ בקבוצת גיל	בשנות ה-30		זמן העליה השניה המספר	זמן העליה המספר	גיל העולה זמן העלייה
		%	המספר			
100	151	62.2	94	68.2	103	14—1
100	359	54	194	45.1	161	20—15
100	212	56.6	120	45.2	96	25—21
100	87	51.6	45	50	44	30—26
100	87	77	67	70	61	40—31
100	41	53.4	22	41.4	17	גיל בלתי-ידוע

הגידול הניתן ביותר בשיעור הבלתי-מפלגתיים, 9%, היה בקבוצת גיל-הבוגרים 15—25 (זהיינו, בעבר 25—30 שנה היו בני 40—55). ולעומתו, בקרב המבוגרים ביותר היה שיעור הגידול כמעט כפול, ביותר בולטת היידה 7%. נכון, כי בקבוצת הגיל הצעירה ביותר בולטת היידה

בשיעור הבלתי-מפלגתיים ב-6%, אולם שיעורם בקרב קבוצה זו נשאר מן הגבוחים, והנו עולה על השיעור בכל קבוצות-הגיל, פרט לגיל הגבוה ביותר. זאת אומרת, כי הנטייה החזקה ביותר לדיפוליטיזציה נתגלתה בקבוצות-הגיל הקוטביות — אצל הצעירים והמבוגרים מכל הither.

נשאלת עתה השאלה, האם אפשר לגלות קשר בין המבנה המקצועני לבין המבנה הפוליטי? שאלת זו מתחילה לשתיים: האם השפיע השינוי במבנה המקצועי על הנטייה לדיפוליטיזציה? והשניה: באיזו מידת ונאה ההתפלגות הפוליטית אופי מעמד?

לפי הממצאים בלוח 53 אפשר להסביר בחוב על השאלה הראשונה, ולענות בשילוח על השאלה.

ЛОח מס' 53
ההתפלגות הפוליטית לפי המקצוע או העיסוק של העולים (ב אחוזים)

המקצוע	ציוניים כלליים	בלתי מפלגתיים	מפא"י	פו"צ	המספר	
—	3.1	45.2	51	0.34	292	פועל חקלאי
—	—	64	33.2	2.5	81	פועל בעיר
1.2	10.8	64	24	—	87	בעל- מלאכה
—	5.3	73.7	21	—	38	שירותים רפואיים
—	4.1	41	54.9	—	24	עסוק
1.2	10.8	56.4	32.4	1.2	85	מורה
0.9	5.2	56.4	36.6	0.9	114	פקיד
2.5	15	70	12.5	—	41	סוחר
—	12.5	25	62.5	—	8	שורק-דין
6.6	—	39.6	46.2	6.6	15	עתונאי
—	14	43	36	7	14	מהנדס
—	7.7	82.3	—	—	13	امן
—	5.6	77.6	16.8	—	125	חסר עיטוק מוגדר

שיעור הכלל של הבלתי-מפלגתיים היה 59% מן הכלל, ואילו חלקם בקרב הפעלים החקלאיים הגיעו ל-45%. בשאר המקצועות עלה חלקם או השתווה למשקלם המוצע. לגבי הקבוצה השנייה בגודלה, מפא"י, היה המצב ההפוך. השיעור המוצע של חברי מפלגה זו בקרב הפעלים החקלאיים הגיע ל-51%, וגם בקרב בעלי המקצועות החפשיים, פקידים ועסוקים פוליטיים עלה חלקם על המוצע, יוצא איפוא, כי בקרב הפעלים החקלאים נתגלתה הנטייה הגבוהה ביותר להשתיקן למפלגות פוליטיות (להוציא את העסוקים הפוליטיים ועורכי-דין). ובשאר המקצועות — הייתה נטייה שלא להצטרף למסגרת פוליטית.

توقفה זו אמונם אינה אפינית רק לגבי שנות ה-30, כי אם גם לחקופת העליה השניה. בשנות ה-30 הגיע שיעור הפעלים החקלאים מתחום כלל חברי מפא"י

ל-45%, ואצל הבלטי-מפלגתיים ל-24.5%. בתקופת העליה השנייה הגיע שיעור הפועלים החקלאים בקרב "פועל-צ'יון" והפועל-הצעיר" ביחס ל-64.3%, בעוד שאצל הבלטי-מפלגתיים הגיע שיעורם ל-58%. דהיינו, בתקופה הנידונה בולט במיוחד הקשר בין העיסוק בעבודת-האדמה לבין השתיכות למפלגת-פועלים, יותר מאשר בתקופת העליה השניה.

חלוקת הפנימית של ציבורו העובדי האדמה מזכירה כי 34% מהם היו חברי "הפועל-הצעיר" לשעבר, 32% בלטי-מפלגתיים, ו-24% "פועל-צ'יון". מכאן שחברי "הפועל-הצעיר" נשאו רוח האמנים ביותר לערך עבודת-האדמה. הגנטיה לנוטש את העבודה-האדמת היה חזקה ביותר בין חברי "פועל-צ'יון" (43%), והחלשה ביותר בקרב הבלטי-מפלגתיים (26%), ב"הפועל-הצעיר" היא הגיעה ל-² 28%.

ЛОח מס' 54
התפלגות הפוליטית לפי מקום מגורי

המחלגות	עיר	%	מושבה	%	מושב	%	עוביים	%	קבוצה או קיבוץ	%
פוע"ץ שמאל	5	0.9	1	0.81	1	0.81	—	0.88	61.6	64
מפא"י	165	26.7	30	24.3	70	24.3	70	61.6	76.1	—
בלטי-מפלגתיים	401	64.8	81	65.6	40	65.6	20	35.2	23.9	20
ציונים כלליים	41	6.8	10	8.8	2	8.8	—	1.76	—	—
המזרחי	4	0.8	1	0.8	—	0.8	—	—	100	84
סה"כ	616	100	23	100	113	100	100	100	100	100

הקשר בין העיסוק לבין השתיכות הפוליטית השפיע על חלוקה של אנשי העליה השנייה לפי מקומות מגוריים (ЛОח 54).

שיעור חברי מפא"י בעיר ובמושבות נofil ב-7%-10% מחלוקת בתוך כלל המסתפקדים. לעומת זאת הוא עולה ככלים בהתיישבות העובדת: במושבים ובקיבוצים. אשר לבaltı-מפלגתיים, בולט חיקם הגדול בעיר ובמושבות. לפי חלוקה בין יושבים עירוניים וכפריים מתברר כי בין חברי מפא"י היה חלוקה שווה: 50% גרו בעירים ו-50% ביישובים כפריים. לעומת זאת בקרב הבלטי-מפלגתיים שლט

היסוד עירוני: 74% היו בעירים, 26% ביישובים כפריים. עם זאת, ראוי לציין, כי למרות צבונת הפוליטי המובהק של ההתיישבות העובדת,

היו 35% מחברי המושבים ו-24% מחברי הקיבוצים בלטי-מפלגתיים. האם היה קשר בין התפלגות הפוליטית לבין השתיכות המעדית? — התשובה לשאלת זו היא, כאמור לעיל, שלילית. 64% מפועלים השכירים בעיר היו בלטי-מפלגתיים, ורק 33.2% מהם הצטרפו למפא"י. מבחינה זו היה לקבוצת הבלטי-מפלגתיים אופי יותר פרולטרי מאשר למפא"י — המפלגה הסוציאליסטית. גם בקרב הסתוררים לא הייתה נתיה ה策טרף למפלגה מעמדית. 70% מהם היו בלטי-מפלגתיים, 12.5% היו חברי מפא"י, ורק 15% הצטרפו ל"ציונים הכלליים".

מכל האמור לעיל עדין לא קיבלנו הסבר מניח את הדעת לסתופעת הדיפוליטיזציה בקרב אנשי העליה השנייה בשנות ה-30 וה-40. אחרי שהוברר, כי לא היה קשר סיבתי בין תחיליך זה לבין גילו או מינו של איש העליה השנייה, נוכחות כי קיים קשר מסוים בין המגוזר הכלכלי בו עבד או מków מגוריו לבין נטייתו או אידיגנטיותו להשתיך למפלגה בכל ולמפלגת פועלים בפרט. אולם גם כאן ניתן הסבר חלקית בלבד, שהרי ככליש מאנשי ההתיישבות העובדת היו בלתי-מפלגתיים, וזה למרות אפייה הפוליטי המובהק של התישבות זו. גם לגבי אנשי העיר קשה לתת הסבר אובייקטיבי מניח את הדעת לאינטיטיות להצרכה למפלגות, פרט לגיל ולמין, אשר, כאמור, לא השפיעו בעונין זה.

אין גם לומר על ההסבר שנתנו לתופעה דומה בתקופת העליה השנייה. באמצעות שנות ה-30 פג לגבי קבוצה זו מוקם של התחליפים לפעולות פוליטית מסורתית במסגרת המפלגות מימי העליה השנייה — כיבוש העבודה והמשמעות העברית.

לא יותר לנו אלא לבחס תופעה זו לגורמים סובייקטיביים ואידיאולוגיים. הגורמים הסובייקטיביים-האישיים אשר הביאו את האדם לנטיית המפלגות אינם ידועים, והם היו בוודאי רבים וושאנים. לעומת זאת אפשר לשער כי בין אלה אשר הביאו את התנגדותם לאיחוד בין "אחדות העבודה והפעול-העיר" ב-1930, היו גם אנשי העליה השנייה.⁸ אולם בירור שאלת זו מבחינה סטטיסטית לא ניתן להיעשות בשלב זה.

עתה הגענו אל הבעיה האחורה שצגנו לעצמנו בראשתו של מחקר זה: האם אפשר לראות בעליה השנייה עילית פוליטית בשנות השלוישים?

אם העילית הפוליטית היא קבוצת אנשים בעלי מערכת ערכים וסגנון חיים מוגובשים ומשותפים, הנאבkat על מקורות הכוח הפוליטי, קשה היה ליחס הגדרה זו על אנשי העליה השנייה בשנות ה-30. מבחינה זו היו יסודות של עילית פוליטית לציבור הפועלים בתקופת העליה השנייה: הם היו קבוצה מאורגנת במסגרת מפלגות וסתדרויות פועלם, על בסיס מערכת ערכים וסגנון חיים משותפים ומיוחדים. לモרות חילוקי הדעות בענינים אידיאולוגיים ולגביה הפראנסיס של המאבק החברתי-פוליטי, הרוי בערכי היסוד, — עבודה עברית, צדק סוציאלי, השאיפה לעצמאות לאומית, והאקטיביזם החברתי, — בכל אלה קיימת היהชา אחדות. על בסיס מערכת ערכים זו נוצר גם סגנוני-חיים מיוחד, בעל שני פנים: פורטוניות, עמלנות, פשטות והסתפקות במועט מחד-גיסא, ויחס של ביטול לקניון פרט, אהבת-

נדודים והתחדרות יחפנים בעלת אופי רומנטיז-בוהמי, מאידך-גיסא.

קיומה של העליה השנייה כקבוצה חברותית הנאבkat על דרכ פוליטית-ערכית היה אפשרי, ככל-עדיו היו מצויים חלקה הגדול ומוקדה בחברה אגרארית, בה נוצר בסיס משותף בעיסוק, בערכים ובאורח-חיים.

תפקיד האורבנייזציה, נתישת UBODT-האדמה וגיון המבנה המזקוע, ההלשת הגיטה להשתיכות ופעולות פוליטית בכלל, ולגביה מפלגות פועלם בפרט — פורטו את בסיסה המשותף וביטלו את קיומה כקבוצה בעלת יהוד ויעוד חברתי משותף. רק 21% מאנשי העליה השנייה, אשר השתיכו להתיישבות העובדת, שמרו על רציפות הערכים של תקופתם, כקבוצה ולא כיחידים.

כשם שאין לראות בעליה השנייה בשנות ה-30 עילית חברתית, כך אין לראות בה עילית פוליטית. העובדה כי רק שלישי ממנה השתינו למפא"י — המפלגה הגדולה ביותר, השלטת על מקורות הכוח הפוליטי, בעוד שמלعلاה ממחציתם היו בלתי-מפלגתיים; וכן העובדה, כי רק 7.4% היו פעילים במפלגות ובצירור — מוכחות הנחה זו.

התופעה, שמרבית חברי הצמרת הפוליטית של מפא"י היו מאנשי העליה השנייה, אינה סותרת את הנחתנו. (16 מתוך 20 חברי מרכז מפא"י בשנת 1930 עלו לארץ בתקופת העליה השנייה). אישים אלה הגיעו לעמדות ההנהגה במפלגות ובישוב היהודי נוכחות אישיותם, מידת תבונתם וקשר מהיגותם הפוליטית. אלם הם לא עלו לשולטן נציגיה או מיצגיה של קבוצה חברתית מסוימת, בעלת מגמות פוליטיות ומערכות ערכיים יהודיים.

הפרודוס הטמן במצב זה הווא, כי על סף התקופה, בה זכו רעיונותיה הלאומיים של העליה השנייה לתנועה ונצחון בתחום כיבוש העבודה העברית, גיבוש כוח הגנה לאומי עצמאי וקליטת עלייה המונית, חדלה היא עצמה לתקיים כקבוצה חברתית-פוליטית.

האם פסקה בכך השפעתה של העליה השנייה על התפתחותו של היישוב היהודי בארץ ישראל? נדמה לנו שלא. באמצע שנות ה-30 וה-40 הולך ונוצר המיתוס הלאומי-הינומי של העליה השנייה.⁴

ברבות השנים, ככל שהיישוב היהודי התרחק מן התקופה ההייא, והעליה השנייה, כקבוצה, חדלה להוות סלע-מחלוקה בחים הפוליטיים, כן צמחה וגדלה המיתולוגיה הלאומית שלה. כך נוצר אחרון הפרודוסים של עלייה זו: ככל שנעלם כוח הopolיטי — כן גדל ערך החינוכי-לאומי. בקיומה ובהיעלה ככוח מובילי קבוצתי מגובש, לא חדלה איפוא העליה השנייה להשפיע על התנועה הלאומית.ומי יודע,

מה הייתה דמותה של זו, אילולא ערכיה של העליה השנייה.

הערות

1. ראה יוסף גורני, "היסודות הרומנטי באידיאולוגיה של העלייה השנייה", אסופות, 10, הוצ' ארכיוון ומוציאון העבודה, ת"א 1966.
2. היישוב זה געשה על-ידי השנאמת שיעור הפעלים החקלאים בכל קבוצה בתקופה העליה השנייה ובשנות ה-30. "פועלי-ציון" בתקופה העליה השנייה — 67%, ובשנות ה-30 — 24%. "הפועל-הצעיר" בתקופה העליה השנייה — 62%, ובשנות ה-30 — 34%. הבלתי-מפלגתיים בתקופה העליה השנייה, ובשנות ה-30 — 32%.
3. ראה מ. ברסלבסקי, תנועת הפעלים הארץ-ישראלית, הוצ' הקיבוץ המאוחד, 1956, כרך ב', עמ' 134. במשאל שנערך בין חברי שתי המפלגות הצביעו ב"הפועל-הצעיר" 85% בעודם האיחוד, 10% נגד, 5% נמנעו. וב"איחודות-העבודה" הצביעו 81.6% בעודם האיחוד, 16.6% נגד, 1.8% נמנעו. אחוז המתנגדים והמנעים היה גדול יותר בערים ובמושבות מאשר בקיבוצים ובמושבים.
4. בשנת 1947 יצא לאור קובץ העליה השנייה. עשר שנים קודם לכן, בתוכנה תרצ"ז, יצא לאור קובץ השומו. בהוצאה שני קבצים אלה געשה מעשה הסמלת ערכי לתקופה "העליה השנייה".